

Enligt sändlista

Utvidgning av naturreservatet Russvätar, Ardre och Gammelgarn socknar, Gotlands kommun, samt nya föreskrifter och skötselplan för reservatet

Beslut

Med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken beslutar länsstyrelsen att utvidga det befintliga naturreservatet Russvätar till att omfatta hela det område som avgränsats med heldragen svart linje på bifogad karta, bilaga 1. Naturreservatet (nedan även kallat reservatet) har den avgränsning som framgår av bifogad karta och med de gränser som slutligen utmärks i fält.

Vidare beslutar länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6, 7 och 30 §§ miljöbalken om ett nytt beslut för naturreservatet. Beslutet ersätter länsstyrelsens tidigare beslut med skötselplan från den 16 oktober 2001, dnr 231-2996-00. Detta innebär att det tidigare beslutet delvis upphävs. Det tillkommer även nya skäl för beslutet.

Med stöd av 3 § förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken fastställer länsstyrelsen en ny skötselplan för naturreservatet.

Beslutet riktar sig till var och en, fastighetsägare och innehavare av särskild rätt, vars rättigheter att använda mark- och vattenområden berörs inom reservatsområdet.

Syftet med naturreservatet

Syftet med naturreservatet Russvätar är att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer och återställa värdefulla naturmiljöer.

- Gotlandssippan ska bevaras långsiktigt i området med en rik och över tid stabil och livskraftig population.
- Mosaiken av alvar, våtmarker och skog med en artrik flora och fauna knutna till dessa miljöer ska vårdas och bevaras.
- En naturlig och för våtmarkernas arter gynnsam hydrologi och vegetation ska bevaras och återställas.
- Strukturer som gamla, senvuxna tallar och granar, solbelyst tall och gran, gamla betespräglade enbuskar och solbelyst död ved ska förekomma i en omfattning som är gynnsam för områdets naturtyper samt typiska och rödlistade arter.

- Reservatet är delvis ett Natura 2000-område och det ska bidra till att uppnå gynnsam bevarandestatus på biogeografisk nivå för naturtyperna basiska berghällar (6110), alvar (6280), kalkfuktäng (6411), rikkärr (7230), karsthällmarker (8240), taiga (9010) och trädklädd betesmark (9070) och för gotlandssippa (1970).

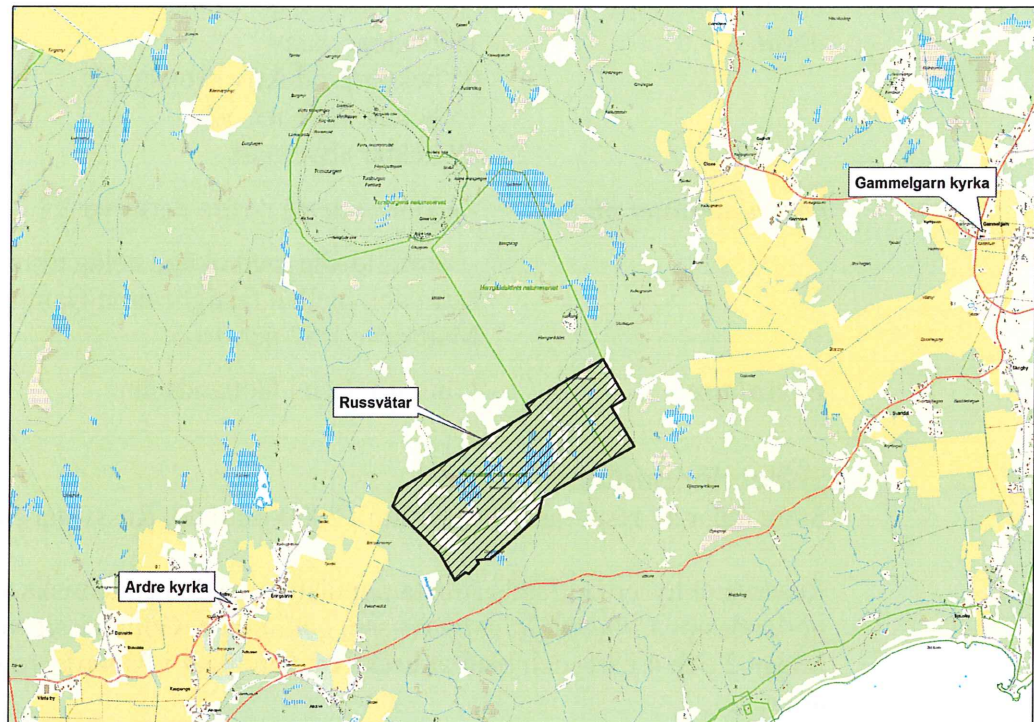
Syftet med naturreservatet är också att tillgodose behov av områden för friluftslivet.

- Reservatet ska utgöra ett besöksmål för att se gotlandssippan.
- Besökare ska kunna se, uppleva och få kunskap om områdets typiska livsmiljöer, arter och kulturmiljöer.
- Reservatet ska, tillsammans med naturreservaten Herrgårdsklint och Torsburgen, erbjuda ett större område med en relativt ostörd tyst miljö som lämpar sig väl för rörligt friluftsliv, exempelvis vandring.

Syftet ska uppnås genom:

- Försiktiga naturvårdsinriktade röjningar och huggningar löpande vid behov, både i skogen och på de öppna markerna,
- Punktvisa markstörningar, exempelvis fläckbränning eller krattning, för att gynna frögroning av gotlandssippa,
- Extensivt bete,
- Bekämpning av ag, främst genom slåtter men även genom borttagande av rotfilt, för att minska dess utbredning och återställa de ursprungliga rikkärren och fuktängarna,
- En vandringsled som binder ihop naturreservaten Russvätar, Herrgårdsklint och Torsburgen och som visar variationen av naturmiljöer och arter i Russvätar,
- Anordningar och åtgärder för områdets besökare, t.ex. bänkbord, stängselgenomgångar, grillplats och vindskydd.

Översiktskarta

© Lantmäteriet, Länsstyrelsen

Uppgifter om naturreservatet

Namn	Russvåtar
Kommun	Gotland
Län	Gotland
Natura 2000-beteckning	Russvåtar SE0340142 (delar av reservatet)
Lägesbeskrivning	Cirka två kilometer öster om Ardre kyrka, se översiktskarta
Koordinat för mittpunkt (Sweref 99)	N 6366852, E 724604
Fastigheter	Ardre Petsarve 1:6 Ardre Petsarve 2:1 Gammelgarn Haugstajns 1:12 Gammelgarn Haugstajns 1:15 Gammelgarn Mattsarve 1:57

	Gammelgarn Mattsarve 1:65
Ägarförhållanden	Privat och statligt
Areal	159 hektar varav 95 hektar produktiv skogsmark, 15 hektar våtmark och 49 hektar alvarmark
Nyttjanderätter m.m.	- jaktarrende på Ardre Petsarve 2:1 - samfällad väg med okänd delägarkrets i områdets östra del, mellan fastigheterna Gammelgarn Mattsarve 1:57 och 1:65
Förvaltare	Länsstyrelsen i Gotlands län

Skälen för beslutet

Stora delar av reservatet är ett Natura 2000-område; Russvätar SE0340142.

Reservatet hyser Gotlands största population av den endemiska växten gotlandssippa, *Pulsatilla vulgaris* ssp. *gotlandica*. Gotlandssippan är utpekad i bilaga 2 och 4 i art- och habitatdirektivet och ingår i Åtgärdsprogram för hotade arter.

Reservatet ligger nästan helt inom område av riksintresse för naturvården (område NRO09040, Torsburgen-Herrgårdsklint Russvätarna) och ingår i sin helhet i område av riksintresse för friluftsliv (område FI 02 Östergarnslandet (del av)) enligt 3 kap 6 § miljöbalken.

De tre stora våtmarkerna i reservatet har högsta naturvärde (klass 1) i Länsstyrelsens våtmarksinventering (objekt nr 06J3F05, 06J3F06 och 06J3F07).

Skogen utgörs av gammal barrskog med tall och gran. Det finns en variation i skogen från fuktig till torr, från örtrikt fältskikt till fältskikt av ristyp, och flera signal- och rödlistearter är representerade. Skogarna hyser för Gotland ett stort bestånd av orkidén knärot. Bitvis finns en rik marksvampflora. Skogen består av kalkbarrskog, sandbarrskog och äldre betespräglad barrskog. Alla tre skogstyper är prioriterade enligt den nationella strategin för formellt skydd av skog. Russvätar ligger i en värdetrakt för betespräglad barrskog. Det innebär att det finns gott om betespräglade barrskogar i landskapet där reservatet befinner sig och att det därför finns en större möjlighet på landskapsnivå att bevara naturvärdena knutna till denna skogstyp.

Russvätar ligger i ett kluster av skyddade, relativt orörda områden som hyser mycket höga naturvärden. Utöver naturvärden finns här även potential för ett rikt friluftsliv i de vidsträckta markerna. Utvidgningen av naturreservatet Russvätar

innebär en förstärkning av befintlig skyddad areal med skiften som i sin helhet bedömts utgöras av värdekärna. Utökningen innebär att merparten av de gotlandssippor som växer i området nu ingår i reservatet. Utvidgningen bidrar till att stärka den gröna infrastrukturen och ekosystemtjänsterna i området. Beslutet är en del av att uppfylla den av regeringen antagna strategin för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Denna strategi är Sveriges svar på hur vi ska bidra till att uppfylla den strategiska planen inom konventionen om biologisk mångfald, målen i EU:s strategi för biologisk mångfald samt målen i vårt nationella miljömålsarbete.

Tabell 1. Prioriterade bevarandevärden

<i>Naturtyper</i>	basiska berghällar (6110), alvar (6280), kalkfuktäng (6411), rikkärr (7230), karsthällmarker (8240), taiga (9010) och trädklädd betesmark (9070)
<i>Strukturer och funktioner</i>	Gynnsam hydrologi, betespåverkan, skoglig kontinuitet, gamla, senvuxna tallar och granar, solbelyst tall och gran, gamla betespräglade enbuskar och solbelyst död ved
<i>Arter</i>	• Gotlandssippa • Kärlväxter och mossor knutna till öppna våtmarker, t.ex. ängsnycklar, majviva, slätterblomma och korvskorpionmossa • Kärlväxter, insekter, lavar och mossor knutna till öppna eller glest träd- och buskbeklädda alvarmarker med solbelyst död ved, t.ex. gotlandssolvända, kalknarv, svartfläckig blåvinge, apollofjäril och hårig blomcock • Svampar, mossor och lavar knutna till betespräglad kalkbarrskog och sandbarrskog, t.ex. blåmossa, talticka, knärot, gulsträngad fagerspindling, barrviolspindling, granrotpindling och gul lammticka
<i>Friluftsliv</i>	Vandringsled, stängselgenomgångar, rastplats

Föreskrifter

För att uppnå och tillgodose syftet med naturreservatet beslutar länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken samt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla för naturreservatet.

A Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden

Utöver vad som i övrigt gäller är det förbjudet att inom reservatet:

1. uppföra eller utföra byggnad eller anläggning,
2. anlägga väg,
3. dra fram mark- eller luftledning,
4. gräva, schakta, fylla ut, spränga eller på annat motsvarande sätt påverka mark eller block,
5. anordna upplag,
6. dika, dikesrensa, dämma eller utföra annan åtgärd som påverkar områdets hydrologi,
7. avverka, upparbeta eller bortföra levande eller dött träd eller buske eller utföra annan skogsbruksåtgärd,
8. tillföra växtnäringssämne eller använda kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel.

Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd:

9. avsiktligt införa såväl främmande som inhemsk växt- svamp eller djurart, t.ex. plantera in träd eller så in blommor.

Föreskrifterna ovan ska inte utgöra hinder för:

- a) förvaltaren av naturreservatet, eller den som förvaltaren uppdrar åt, att utföra de åtgärder som framgår av föreskrifterna under B nedan,
- b) normalt underhåll av befintliga vägar. Förvaltaren ska informeras innan åtgärden sker,

B Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om vad ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet förpliktas att tåla

1. Røjning och uppmärkning av reservatsgränsen,
2. uppsättning och underhåll av skyltar med information om reservatet,
3. betesdrift eller annan hävd (inklusive uppförande och underhåll av stängsel, grindar och stängselgenomgångar) inom området,
4. slåtter i våtmarkerna, främst av halvgräset ag,
5. borttagande av rotfilt av halvgräset ag,
6. småskalig markstörning för att gynna gotlandssippan, exempelvis fläckbränning och krattning,
7. natur- och kulturvårdsinriktad røjning, plockhuggning och luckhuggning i varierande omfattning och utifrån markens kulturprägel. Røjningen syftar till att bibehålla öppna håll- och våtmarker och ljusöppna skogar. Plock- och

- luckhuggningen syftar till att bevara och återställa ett luckigt och varierat trädskikt i skogarna,
8. användning av nödvändiga beprövade metoder i syfte att bekämpa invasiva arter,
 9. användning av nödvändiga beprövade skötselmetoder i syfte att bevara naturvärden och kompensera för förlust av naturvärden som hotas av invasiva arter,
 10. anläggning, uppmärkning och underhåll av vandringsleder,
 11. underhåll av befintliga vägar,
 12. uppförande och underhåll av anordningar för områdets besökare, t.ex. bänkbord, grillplats, vindskydd och dass,
 13. undersökning och dokumentation av mark, vegetation samt växt- och djurliv i uppföljningssyfte.

C Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas och vistas och om ordningen i övrigt i naturreservatet

Utöver vad som i övrigt gäller är det förbjudet att inom reservatet:

1. föra motordrivet fordon annat än på de vägar som markerats på bifogad karta i bilaga 1,

Det är förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd

2. använda området för försvarsövningar, organiserade tävlingar, organiserad lägerverksamhet eller liknande,

Fastställelse av skötselplan

Länsstyrelsen fastställer i enlighet med 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. en ny skötselplan, bilaga 2, för naturreservatets långsiktiga vård.

Beskrivning av ärendet

Ärendets beredning

Delar av området har varit naturreservat sedan 2001. År 2014 uppmärksammades behovet av att revidera nuvarande reservatsbeslut för att kunna tillåta fler skötselinsatser i reservatet, till förmån för både arter, naturmiljöer och friluftsliv.

Under 2017 och våren 2018 ersattes fyra markägare för en utvidgning av det befintliga reservatet, både österut och söderut. Sensommaren 2018 påbörjades arbetet med ett nytt beslut och en ny skötselplan för det utvidgade naturreservatet Russvätar. I november 2018 skickades förslaget ut på remiss. Förslaget kungjordes även i ortstidningar och Post- och inrikes tidningar för att nå alla

delägare i den samfälliga vägen i reservatets östra del. Synpunkter bearbetades under december 2018 och januari 2019.

Redogörelse av inkomna synpunkter på beslut och skötselplan

Se bilaga 4.

Motivering till beslutet

Motiv till utvidgning av naturreservatet

Russvätar har varit naturreservat sedan år 2001 och Natura 2000-område sedan år 2002. Naturreservatet och Natura 2000-området har tidigare haft samma utbredning. För att ge naturmiljöerna och arterna i Natura 2000-området ett bättre skydd och för att stärka det befintliga naturreservatets naturvärden är det motiverat att utvidga reservatet. En utredning gjordes av naturvärdena öster och söder om det ursprungliga reservatet och de visade sig vara höga. Här finns gamla barrskogar med lång skoglig kontinuitet och flera rödlistade arter. Söder om det ursprungliga reservatet finns även artrika alvarmarker med inslag av basiska berghällar och karstsprickor. Här växer en betydande del av gotlandssippans population. Utvidgningen av reservatet inkluderar dessa naturvärden och stärker därför både skyddet av reservatets naturmiljöer och skyddet av gotlandssippan. Det innebär att den gröna infrastrukturen och ekosystemtjänsterna i området stärks.

Synnerliga skäl för delvis upphävande av tidigare beslut

Det tidigare naturreservatet Russvätar ska enligt skötselplanen, som är kopplad till beslutet, utvecklas i princip fritt. De enda åtgärder som tillåts är viss röjning av enbuskar till förmån för gotlandssippan på dess befintliga växtplatser samt ett extensivt bete. Länsstyrelsen bedömer idag att denna skötselriktning på sikt missgynnar både de ingående naturtyperna och arterna i naturreservatet och Natura 2000-området.

Att bevara gotlandssippan var ett viktigt syfte vid bildandet av naturreservatet och Natura 2000-området. Gotlandssippan är en underart i släktet *Pulsatilla* och som är endemisk för Gotland, dvs den finns bara på Gotland i hela världen. Dess största population finns i Russvätar. Enligt Artdatabankens artfaktablad och åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa 2006–2010 missgynnas gotlandssippan av igenväxning och gynnas av extensivt bete. Nuvarande skötselplan tillåter endast viss röjning av enbuskar där gotlandssippan växer idag. Därmed försvinner möjligheten att gynna miljöer där den i framtiden skulle kunna etablera sig, vilket på sikt kan leda till att det inte går att bevara den i gynnsamt tillstånd. Ett extensivt bete är tillåtet, men bedöms inte tillräckligt för att hålla efter den igenväxningsvegetation som kommer upp. Länsstyrelsen bedömer att det också kan behövas annan markstörning, t.ex. krattning eller fläckbränning, för att

nya plantor ska ha möjlighet att etablera sig genom fröspridning. Idag är etableringen av nya plantor mycket dålig i reservatet.

Stora delar av skogen har bedömts som naturtypen skogsbete då här finns tydliga spår av en beteshistorik och naturvärden som gynnas av bete. Dessa skogar håller idag på att växa igen med slån, en och brakved i buskskiktet och med ljung i fältskiktet. Det leder till att hävdgynnade arter i fältskiktet trängs ut och skogen sluter sig av buskar och sly vilket missgynnar bl.a. fjärilar och vedlevande insekter.

Våtmarkerna består av rikkärr och kalkfuktängar på ett tunt lager bleke. I stora delar av våtmarkerna har halvgräset ag spridit sig. Historiska inventeringar och äldre flygfoton visar på en mycket mindre utbredning av ag än vad som finns idag. Dessa historiska källor tillsammans med våtmarkernas beskaffenhet gör att länsstyrelsen bedömer att naturtypen agkärr inte har funnits i naturreservatet när det var i hävd och att agen är ett sentida igenväxningsfenomen. Våtmarkernas artrika flora av orkidéer och andra rikkärrsarter, såsom slätterblomma, majviva, ängsvädd och sumpgentiana, försvinner snabbt när agen tar över. Länsstyrelsen bedömer därför att det krävs skötsel i form av våtmarksslätter för att återskapa de historiska rikkärren och kalkfuktängarna.

Sammanfattningsvis bedömer länsstyrelsen att skötselinriktningen i den tidigare skötselplanen missgynnar både utpekade arter och naturtyper enligt art- och habitatdirektivet i Natura 2000-området Russvätar, liksom övriga skyddsvärda arter och strukturer i naturreservatet. Länsstyrelsen bedömer att detta är ett synnerligt skäl till ett delvis upphävande av befintligt beslut.

Motivering av föreskrifterna

A-föreskrifter

Föreskrift 1-7 syftar till att förhindra fysisk skada på framför allt mark och berg, skog och vegetation samt hydrologi. Åtgärderna som förbjuds bedöms kunna orsaka så stor skada på och förändring av naturmiljön att den biologiska mångfalden påverkas negativt.

Föreskrift 8 syftar till att förhindra att den naturliga och artrika flora och fauna som finns i området påverkas negativt av den skadliga inverkan som bekämpningsmedel och växtnäringsämnen har.

Föreskrift 9 syftar till att förhindra att den naturliga och artrika flora och fauna som finns i området, med dess lokala genetiska material, slås ut eller förändras negativt på grund av införsel av arter utifrån.

B-föreskrifter

Föreskrift 1-2 och 10-12 syftar till att bibehålla och öka reservatets tillgänglighet och uppnå reservatets syfte kopplat till friluftslivet. Föreskrift 1 är också nödvändig för att befästa reservatets juridiska status.

Föreskrift 3-7 syftar till att möjliggöra naturvårdande skötsel av reservatet. Skötselåtgärderna är de som med dagens kunskap bedöms mest lämpliga för att gynna områdets ingående naturmiljöer och arter samt bibehålla och utveckla den biologiska mångfalden. Skötselåtgärderna bedöms även stärka tillgängligheten och reservatets värde för friluftslivet.

Föreskrift 8-9 syftar till att möjliggöra bekämpning av invasiva arter, men också att kompensera för den förlust av biologisk mångfald som invasiva arter orsakar. Invasiva arter är ett stort och växande hot mot biologisk mångfald då de kan konkurrera ut inhemska arter, förändra näringskedjor eller helt förändra naturmiljöer. I Russvätar finns idag inga kända förekomster av invasiva arter, men på grund av dessa arters stora och ökande utbredning i Sverige och i världen är det sannolikt att de kommer i framtiden. Då är det viktigt att det finns föreskrifter som tillåter en snabb bekämpning.

Föreskrift 13 syftar till att kunna följa upp reservatets naturmiljöer och arter för att kunna anpassa skötsel och skötselplan i framtiden om naturmiljöerna och arterna visar på negativa trender. Uppföljningen är även viktig för att kunna följa utvecklingen av biologisk mångfald och naturmiljöer på regional, nationell och internationell nivå.

C-föreskrifter

Föreskrift 1 syftar till att minska störningen på friluftslivet och på naturmiljön.

Föreskrift 2 syftar till att undvika konflikt mellan olika friluftslivsintressen, men även att motverka störning på djurlivet. Den syftar därför på verksamheter som skulle kunna ha en störande effekt på friluftslivet och djurlivet i området.

Miljö kvalitetsmål

Beslutet ger ett långsiktigt skydd till våtmarker, alvarmarker och skogar med höga naturvärden samt till en rik biologisk mångfald med många sällsynta arter. Beslutet bidrar därmed till att uppfylla miljö kvalitetsmålen *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar* och *Ett rikt växt- och djurliv*. Då merparten av områdets naturmiljöer är hävdgynnade och föreslås en hävdbetingad skötsel, bidrar beslutet även till att uppfylla miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Ekosystemtjänster

Russvätar hyser en variation av friska och motståndskraftiga ekosystem. Naturmiljön bidrar till att bevara biologisk mångfald och artrikedom långsiktigt i Sverige och i världen. En stor mångfald av växter och djur försäkrar oss tillgång till alla nyttor

arterna bidrar med i ekosystemen och som vi är beroende av, såsom pollinering, nedbrytning och näringsåterförsel, jordbearbetning, predation av skadedjur på grödor och plantor och tillväxt av skogen genom mykorrhizasvampar.

Naturreservatet bidrar till ett rikare friluftsliv och att människor får chansen att komma ut i naturen. Detta medverkar till bättre folkhälsa.

Utvidgningen av reservatet bidrar till att stärka ekosystemtjänsterna i området.

Intresseprövning

Bildande av naturreservat är en fråga som är angelägen för det allmänna, och som syftar till att uppfylla nationella och internationella mål om biologisk mångfald och ekosystem. Länsstyrelsen bedömer att inskränkningarna i enskilds rätt att använda mark och vatten inte går längre än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses (7 kap. 25 § miljöbalken).

Reservatets A- och B-föreskrifter är inte mer inskränkande än vad som krävs för att uppnå syftet, se rubriken Motivering av föreskrifterna. Reservatets gränser är dragna så att växande ungskog med låga naturvärden längs med södra kanten uteslutits, trots att det inneburit en hackig gräns. Detta för att minimera inskränkningen i markägarnas skogsproduktion.

Andra sakförhållanden

Länsstyrelsen bedömer att beslutet är förenligt med en från allmän synpunkt lämplig användning av mark- och vattenresurser. Vidare bedömer länsstyrelsen att beslutet överensstämmer med Bygg Gotland – översiktsplan för Gotlands kommun 2010-2025 och hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken.

Konsekvensutredning av C-föreskrifterna

I enlighet med vad som sägs i 4 och 5 §§ förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning, har länsstyrelsen bedömt att föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken innebär så begränsade kostnadsmässiga och andra konsekvenser att det saknas skäl för en konsekvensutredning av regelgivningen.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Bildande av naturreservat

Enligt 7 kap. 4 § miljöbalken får ett mark- eller vattenområde förklaras som naturreservat av länsstyrelsen i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet.

Föreskrifter och skälen för beslut

Enligt 7 kap. 5 § miljöbalken skall skälen för beslutet anges, i beslutet om att bilda naturreservat. Om det senare visar sig finnas nya skäl eller behövas ytterligare

inskränkningar för att uppnå syftet med skyddet, får länsstyrelsen eller kommunen meddela beslut om detta.

Enligt samma paragraf skall det i beslutet också anges de inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet med reservatet, såsom förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, upplag, schaktning, täkt, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel. En inskränkning får innebära att tillträde till området förbjuds under hela eller delar av året.

Enligt 7 kap. 6 § miljöbalken får länsstyrelsen, om det behövs för att tillgodose syftet med naturreservatet, förplikta ägare och innehavare av särskild rätt till fastighet att tåla sådana intrång som att det inom området

1. anläggs vägar, parkeringsplatser, vandringsleder, raststugor, tältplatser, badplatser, sanitära inrättningar eller liknande anordningar,
2. bereds tillträde till mark för allmänheten där allmänheten annars inte har rätt att vistas,
3. utförs gallring, röjning, slåtter, plantering, betesdrift, avspärning eller liknande åtgärder, eller
4. genomförs undersökningar av djur- och växtarter samt av mark- och vattenförhållanden.

Enligt 7 kap. 30 § miljöbalken får föreskrifter meddelas om rätten att färdas och vistas inom ett område som skyddas, och om ordningen i övrigt inom området, om det behövs för att tillgodose syftet med skyddet. Vidare anges att föreskrifterna ska gälla omedelbart, även om de överklagas. Enligt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd får länsstyrelsen meddela föreskrifter enligt 7 kap. 30 § miljöbalken.

Skötselplan

Enligt 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd skall länsstyrelsen fastställa en skötselplan för naturreservatets långsiktiga vård. En skötselplan skall ingå i varje beslut om bildande av ett naturreservat.

Förvaltare av naturreservatet

Enligt 21 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd är länsstyrelsen förvaltare av naturreservatet om förvaltningen inte överläts.

Intresseprövning

Varje medborgares egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad, utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen (2 kap. 15 § 1 st. regeringsformen). Hänsyn tas till enskilda intressen vid prövning av frågor om skydd av områden. En inskränkning i enskilds rätt att använda mark eller vatten som grundas på skyddsbestämmelse får därför inte gå

längre än som krävs för att syftet med skyddet skall tillgodoses. (7 kap 25 § miljöbalken). Det innebär att nyttan med den vidtagna åtgärden måste stå i proportion till det utförda och att mer ingripande åtgärder än vad som behövs i det enskilda fallet inte får användas. Utgångspunkten för naturreservat är att ingrepp som motiveras av hänsyn till naturvårds- och miljöintressen betraktas som angelägna allmänna intressen (Prop.1997/98:45, del 2, s. 97). Likaså anges i förarbetena att inskränkningen i den enskildes rätt kan gå långt i syfte att skydda miljö och natur.

Beskrivning av naturreservatet

Russvätar utgörs av en mosaik av barrskogar, alvarmarker och våtmarker i ett relativt ostört landskap med möjlighet till vackra naturupplevelser. Reservatet med omgivande landskap är ett viktigt område för orientering på Gotland. Russvätar befinner sig i ett kulturlandskap som speglar försvarshistoria från järnålder och fram till våra dagar, kopplad i hög grad till landskapets naturförhållanden och topografi. Området ligger på en höjd av 30–35 meter över havet och sluttar svagt mot SSO. Bergrunden består av lagrad kalksten som inom större delen av området syns som kala, delvis uppspruckna hållmarker eller täcks av ett mycket tunt jordtäckte. I delar av reservatet finns tjockare lager av moränmärgel och sand.

Själva Russvätar, som givit reservatet dess namn, består av tre flacka våtområden där marken täcks av tunna lager bleke. Vätarna får sitt tillskott av vatten från de närmast omgivande markerna. Under höstregnen fylls vätarna med vatten, eftersom utlopp saknas. Vattnet blir då ca 0,5–1 m djupt. Fram på vårkanten börjar vattnet avdunsta, och i början av juni blommar vätarna av små låga örter och gräs. Under hög- och sensommaren är vätarna normalt helt uttorkade.

Skogen inom området består till stor del av gles och lågvuxen hållmarkstallskog. Där jordtäcket är tjockare är skogen mer högvuxen och inslaget av gran påtagligt.

Gotlandssippan växer på flera platser inom reservatet, men den rikaste förekomsten finns i reservatets sydvästra del.

Upplysning

Föreskrifterna under C ovan, enligt 7 kap. 30 § miljöbalken om rätten att färdas, vistas och om ordningen i övrigt inom naturreservatet, gäller omedelbart även om beslutet överklagas.

Detta beslut ska kungöras i länets författningssamling och i ortstidningar.

I Russvätar finns ett Natura 2000-område. Enligt 7 kap 28a§ miljöbalken krävs det tillstånd för att bedriva verksamheter eller utföra åtgärder som på ett

betydande sätt kan påverka miljön i Natura 2000-området. Tillstånd krävs inte för verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltningen av det berörda området.

Gotlandssippan är fridlyst enligt 8 kap. 2§ miljöbalken och 7 § artskyddsförordningen (2007:845). Det innebär att det är förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra gotlandssippan i dess naturliga utbredningsområde i naturen. Förbudet gäller alla stadier i gotlandssippans biologiska cykel.

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga 5.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av tillförordnad landshövding Peter Molin med naturvårdshandläggare Ingrid Thomasson som föredragande. I den slutliga handläggningen har även naturvårdshandläggare Sixten Johansson, Sebastian Bolander och Magnus Martinsson, naturvårdsförvaltare Malin Wred och Lena Lavergren, friluftssamordnare Mattias Vejlens, kulturmiljöhandläggare Katarina Amér och betesmarkssamordnare Gunilla Lexell medverkat. Förslaget är berett i länsstyrelsens ledningsgrupp.

Peter Molin

Ingrid Thomasson

Så här hanterar vi dina personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på

www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Bilagor

1. Karta till beslutet
2. Skötselplan
3. Konsekvensutredning för delvis upphävande av tidigare beslut
4. Redogörelse av inkomna synpunkter på beslut och skötselplan
5. Hur du överklagar beslutet

Karta tillhörande beslut om naturreservatet Russvätar

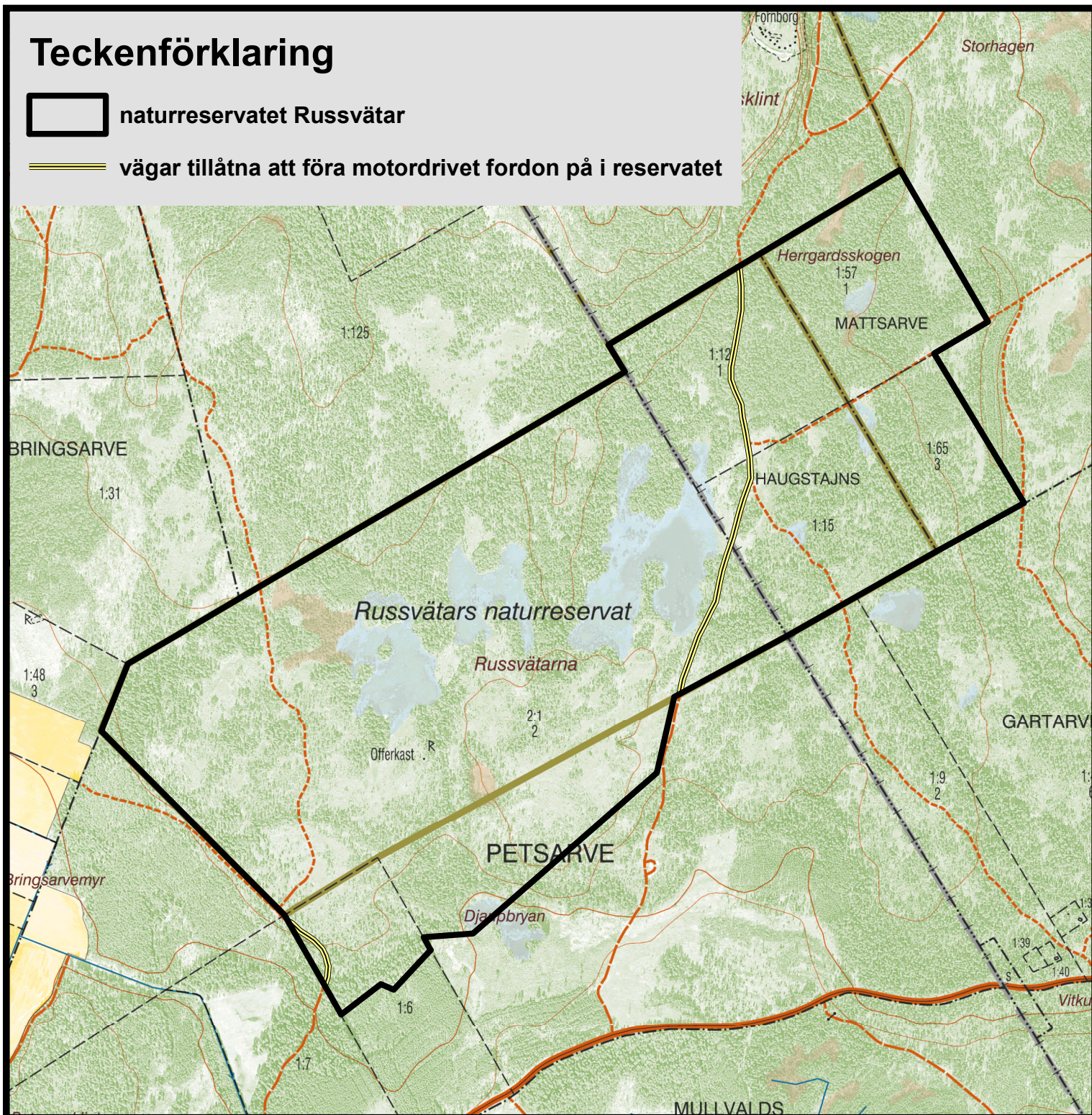
Teckenförklaring

naturreservatet Russvätar

vägar tillåtna att föra motordrivet fordon på i reservatet

0 250 500 1 000 meter

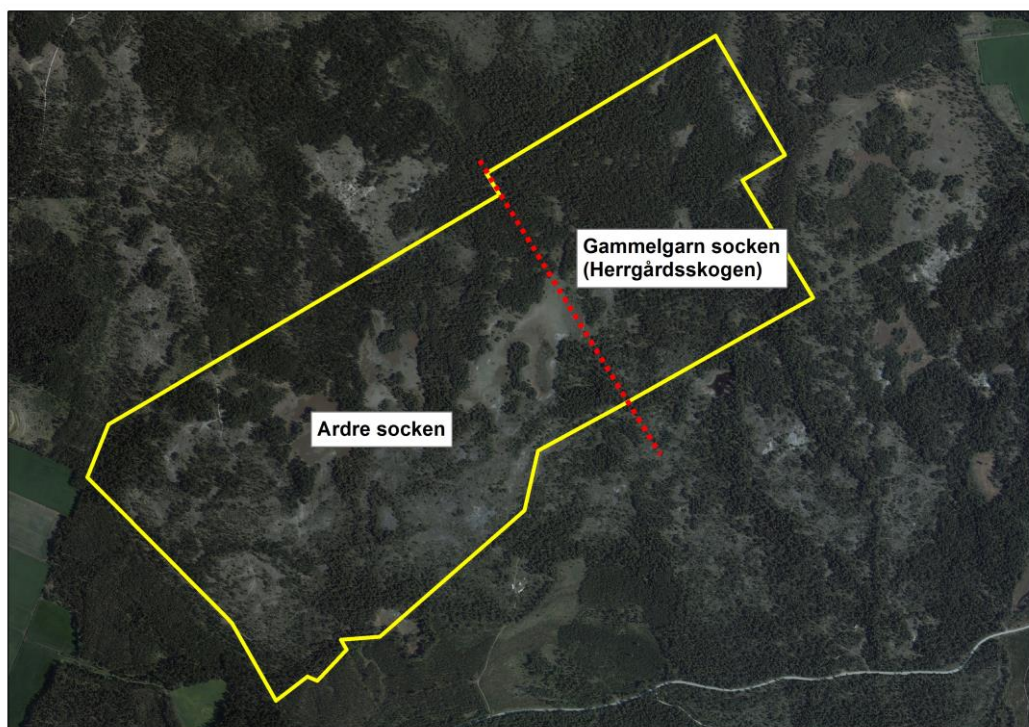
1:12 000

Skötselplan för naturreservatet Russvätar

1. Beskrivning av området

Allmänt

Russvätar är ett drygt 150 hektar stort naturreservat beläget i det stora bältet av hållmarksskog som sträcker sig från Östergarnslandet i öster till Buttle i väster. Reservatet bildar tillsammans med de angränsande naturreservaten Herrgårdsklint och Torsburgen ett sammanhängande skyddat område på nästan 500 hektar, där största delen utgörs av en mosaik av artrika barrskogar, våtmarker och alvarmarker. Här finns en stor möjlighet till bevarande av biologisk mångfald på landskapsnivå. Reservaten ligger i ett relativt ostört landskap som saknar bostäder och större vägar. Här finns möjlighet till vackra och spektakulära naturupplevelser och långa vandringar i ostörd natur. Russvätar är beläget i socknarna Ardre och Gammelgarn, se figur 1.

Figur 1. Västra delen av reservatet ligger i Ardre socken och östra delen i Gammelgarn socken.

Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden

I Russväters naturreservat finns flera historiska underlag som ger en bild av hur området har nyttjats historiskt och hur det har sett ut. Dessa underlag hjälper oss att förstå varför området ser ut som det gör idag och vilken skötsel som kan vara lämplig i framtiden för att bibehålla områdets natur- och kulturvärden.

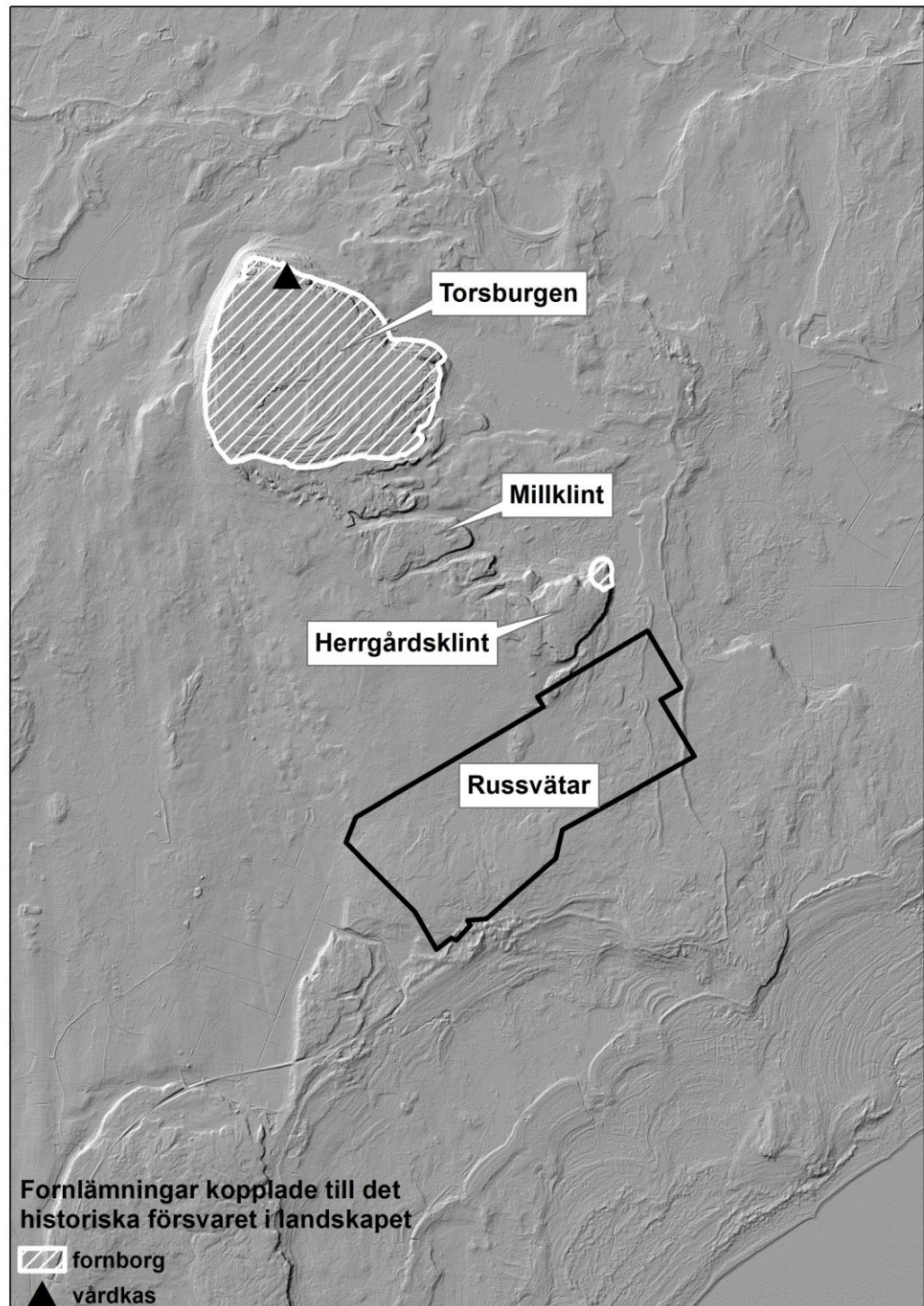
Sammanfattningsvis så har området en lång historia av extensiv betesdrift och plockhuggning av skog, något som har präglat de naturvärden vi finner i reservatet idag. Även bränder har förekommit. Denna historiska kunskap har bidragit till den skötsel som föreslås i nästa avsnitt; ”2. Skötsel av området med bevarandemål och åtgärder”.

Russvätar i ett kulturhistoriskt landskap

Naturreservatet Russvätar befinner sig i ett kulturlandskap som speglar försvarshistoria från järnålder och fram till våra dagar, kopplad i hög grad till landskapets naturförhållanden och topografi. Knappt två kilometer norr om reservatet ligger Torsburgen (se figur 2), en inlandsklint som sträcker sig 70 meter över havet. Hela Torsburgen, med sin yta på över en kvadratkilometer, har använts som fornborg med försvarsändamål under järnåldern. Drygt en kilometer söder om Torsburgen ligger fornborgen Herrgårdsklint (se figur 2) belägen 50 meter över havet. Även denna fornborg har använts sedan järnåldern i försvarssyfte. Fornborgarnas läge, högt i landskapet, gjorde det möjligt för försvararna att upptäcka en anfallande flotta medan denna ännu befann sig långt ute till havs. Brinnande vårdkasar (signaleldar) kunde då ge signaler till befolkningen att det var dags att samla ett uppbåd till öns försvar.

Vid Millklint och området emellan de bägge fornborgarna finns spår av flera stenbrott från historisk och möjligen även förhistorisk tid. Stenbrotten har varit en förutsättning för uppbyggnaden av fornborgarnas murar, som har fått sitt byggmaterial därifrån. Men stenbrotten har även varit en viktig resurs vid uppförandet av medeltidskyrkorna och sentida stenhusbebyggelse.

Fornborgarna har sedan länge spelat ut sin roll i Gotlands försvar, men områdets topografi och höjd över havet gör att dess strategiska läge ur försvarssynpunkt har nyttjats fram till våra dagar. På Torsburgen finns ett luftspaningstorn från andra världskriget. Tornet används idag som utsiktstorn och är öppet för allmänheten. Även Russvätar, beläget 30-35 meter över havet och bara 2,5 kilometer från kusten, har varit föremål för militär verksamhet. Under 1900-talet fanns här Haubits, en typ av artilleripjäs, utplacerade i området. Denna verksamhet pågick fram till 1980–90-talet.

Figur 2. Russvatar i ett kulturlandskap präglad av försvarshistoria

Skattnöggningen år 1700

Det finns inga registrerade fornlämningar från förhistorisk tid som beskriver hur Russvätars naturreservat nyttjades av människan då. Den första informationen vi har om markanvändningen i Russvätar kommer från skattnöggningen, som i Ardre och Gammelgarn socknar skedde år 1700. På den tiden hörde marken i reservatet i Ardre socken till tre olika gårdar; Petsarve, Botvalde och Bringsarve. Marken i Gammelgarn brukades gemensamt av fyra olika gårdar; Mattsarve, Haugstajns, Gannarve och Skogby. I texterna från skattnöggningen framkommer att reservatet främst kunde användas för skogens skull. Flera olika användningsområden beskrivs; husbehovsved, stängselmaterial, kalkugnsved och tjärved. Den norra delen av reservatet tillhörande Botvalde gård beskrivs som avbränd sedan 45 år tillbaka, dvs år 1655. Av texterna går det att föreställa sig att skogen var relativt gles (och delvis avbränd) och att träd höggs med jämna mellanrum när behovet uppstod från de olika gårdarna.

Endast i en liten del av reservatet nämns markens duglighet för bete men här framgår att betet är övergivet. Det är därför oklart hur betet såg ut i reservatet vid 1700-talets början. Troligtvis har det pågått ett visst vildbete, mest troligt av russ men kanske även av getter och får. I våtmarkerna och även i vissa av skogarna finns i dag bra bete och i djupare sänkor finns periodvis vatten, så djuren bör ha passerat frekvent genom området. Namnet på de tre stora våtmarkerna; Russvätar, tyder på att russ har betat i området historiskt.

Laga skifte 1886 och 1922

Nästa utförliga källa till information om hur marken har sett ut och brukats historiskt är kartorna och protokollen från laga skifte, som i Ardre socken genomfördes år 1886 och i Gammelgarn socken år 1922. I kartan nedan, figur 3, visas de körvägar, stängsel och den ängsmark som fanns vid laga skifte i och i anslutning till reservatet, samt de nya fastighetsgränser som bildades vid skiftet.

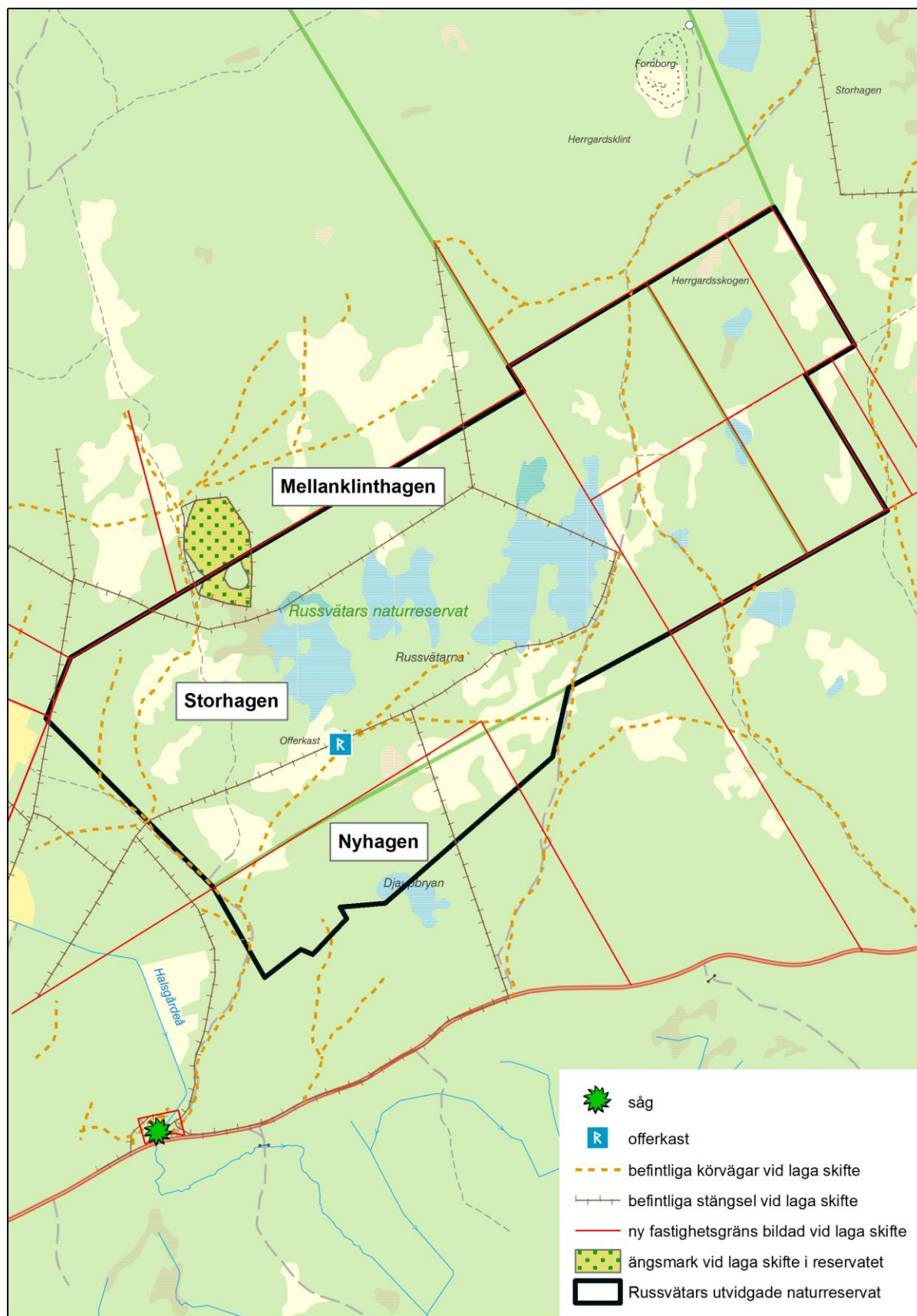
I Ardre socken var reservatet på den tiden uppdelat i tre olika betesfällor; Nyhagen i söder, Mellanklinthagen i norr och Storhagen i mitten. Både namnen, med ändelsen "hage", och det faktum att markerna var instängslade indikerar tydligt att det gick betesdjur i denna del av reservatet. Delar av Mellanklinthagen brukades dock som äng och var bortstängslad från resten av hagen, se figur 3.

Övrig mark i reservatet ser inte ut att ingå i någon betesfälla vid laga skifte. Delar av marken beskrivs dock i texterna som betesmark. I Gammelgarn socken kallas marken för Herrgårdsskog och ägdes vid laga skifte av två gårdar; Haugstajns och Mattsarve. Det finns inga tydliga tecken på att det gick betesdjur här vid laga skifte. Samtidigt är det osannolikt att det inte har gått djur på mark som beskrivs som betesmark. Även om det inte har gått instängslade djur på marken på den här tiden så har det troligtvis fortfarande betat vilda russ här i perioder.

Vid laga skifte genomkorsas reservatet av många körvägar, varav flera av dem finns kvar än idag. Körvägarna leder fram till landsvägen och till den samfällt ägda sågen som ligger intill landsvägen (se figur 3). Körvägarna har möjliggjort både ved- och virkesuttag ur skogarna, vilket antyder att det pågick skogsbruk i form av plockhuggning i skogarna i och omkring reservatet på den här tiden.

Vid en av korsningarna där två körvägar möts ligger ett offerkast bestående av flata stenar, se figur 3. Människor som färdades förbi offerkastet bidrog med en sten eller pinne och önskade sig välgång för resten av färden. Det är inte känt varför det finns ett offerkast just där. Men det har berättats om märkliga händelser i de här skogarna, händelser som har förklarats med onaturliga skogsväsen. Kanske är det för att skydda sig mot dessa skogsväsen som offerkastet kom till. Idag är offerkastet svårt att se, men det berättar en historia om gamla körvägar och hur folk har rört sig i området.

I beskrivningarna av marken som följer karteringen vid laga skifte framgår att största delen av reservatet i Ardre består av öppna eller skogbeksädda hällbackar. Bitvis är dock marken ”något bättre”. Stora delar av reservatet beskrivs också som skogbeväxt, vilket indikerar att den mark som är beväxt med gammal skog idag även var det vid laga skifte. Den bör dock ha varit glesare, med tanke på den plockhuggning som troligtvis pågick. Ljungen återkommer i beskrivningarna vilket visar på att stora delar av skogen var ljungbeväxt redan vid laga skifte, trots att markerna betades. Hällmarkerna och våtmarkerna verkar ha krympt något i storlek sedan laga skifte, vilket kan bero på att de har vuxit igen sedan hävden upphörde. Alla våtmarker i reservatet beskrivs som ”blekevätar” eller ”blekaktiga vätar”. Detta antyder att våtmarkerna inte, eller bara i liten omfattning, var beväxta med ag vid laga skifte. Herrgårdsskogen i Gammelgarn beskrivs mestadels som skogsmark, men bitvis också som betesmark, hällmark och betesvät. Eftersom skogen är bördigare i denna del av reservatet bör den huvudsakliga användningen varit skogsmark.

Figur 3. Reservatet vid laga skifte.

1900-talet

I början av 1900-talet producerades det första ekonomiska kartbladet över området, se figur 4 nedan. Det innehåller ett flygfoto taget år 1933–34 samt fastighetsgränser, körvägar, vattendrag, åkermark, mm. Eftersom flygfotot är taget så nära i tiden till laga skifte (47 respektive 11 år senare) bör utseendet på området inte ha förändrats väsentligt sedan dess. Flygfoton från 1930-talet ger bra information om hur landskapet såg ut innan trakthyggesbruket nådde Gotland i stor skala. Vid denna tid gick även många djur kvar på skogen eller hade precis tagits därifrån. Vi får därför en bild av det ålderdomliga kulturlandskapet präglat av bete och plockhuggning.

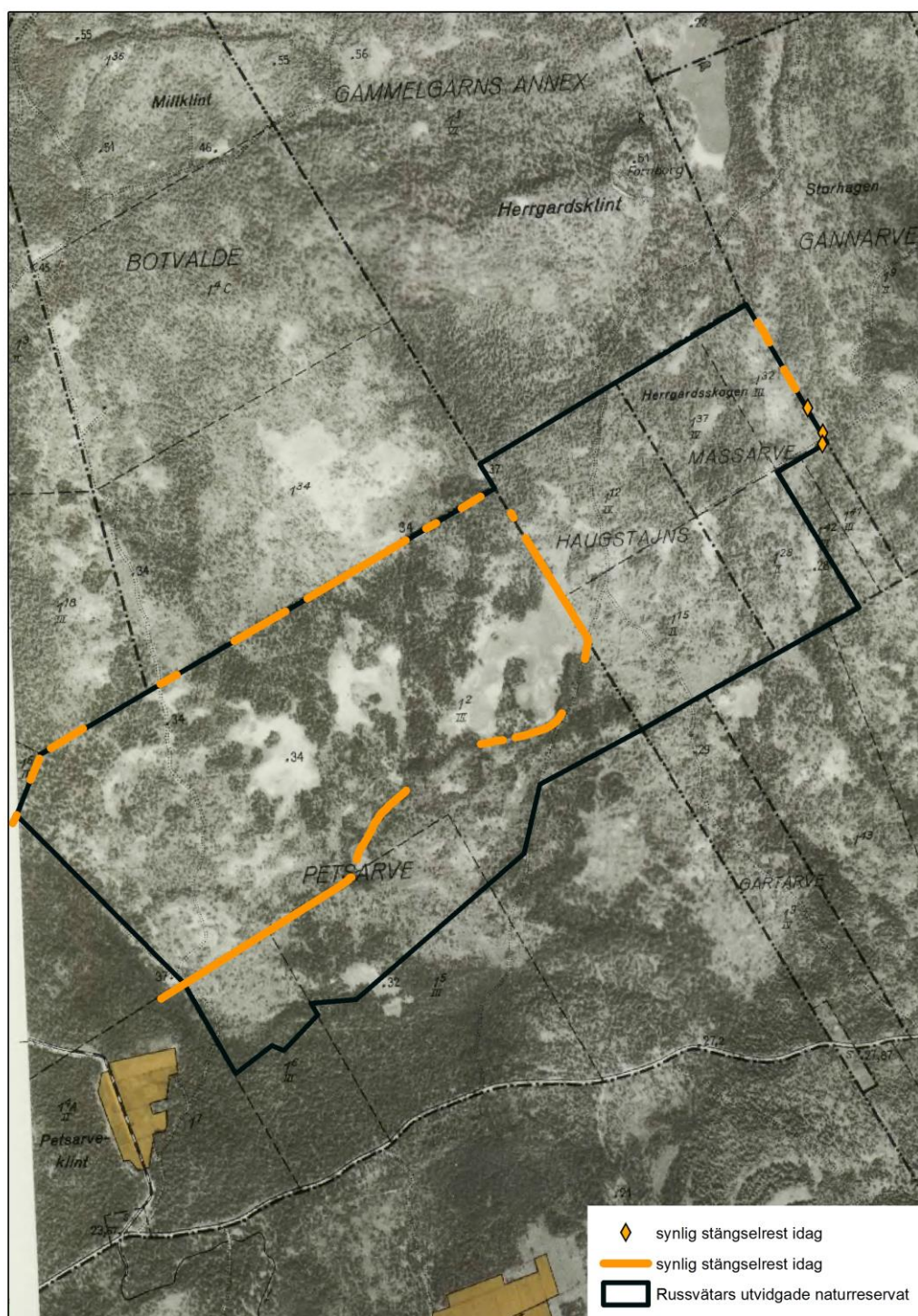
Skogen

Skogen vi ser på flygfotot i figur 4 är glesare än skogarna i området idag. Särskilt gäller det Herrgårdsskogen i Gammelgarn. Att skogarna har blivit tätare sedan 1930-talet är en genomgående trend på Gotland och i Sverige. Det beror främst på att plockhuggningen som skogsbruksform succesivt minskade under 1900-talet och ersattes av trakthyggesbruk. Skogarna vid Haugstajns i Gammelgarn (de två fastigheterna intill sockengränsen) förvärvades av Naturvårdsverket på 1970-talet och sedan dess har det inte skett något uttag av virke. På intilliggande fastighet i öster har det enligt markägarna plockhuggits kontinuerligt under 1900-talet med ett något större uttag på 1970-talet vid bygge av ett bostadshus. Runt 1970–80-talet inträffade en mindre brand på de två fastigheterna längst i öster i Gammelgarn. Då togs en del brandskadat virke ut ur skogarna. Enligt markägarna har det nu inte tagits ut något virke på ca 15 år.

Även på Ardre-sidan av reservatet har skogen plockhuggits kontinuerligt under 1900-talet, både till gårdens husbehov (virke och brännved) och till försäljning. Virket sågades upp vid sågen nere vid landsvägen och veden klövs på plats uppe i skogen. Det finns ingen kalkugn eller tjärdal i närheten, men det är troligt att ved såldes och fraktades till kalkugnar och tjärdalar längre bort. Under torrsomrarna 1959 och 1969 dog många träd på de torra hållbackarna och dessa höggs upp till ved och virke. Detta bör kunna förklara att hållmarkerna är glesare på dagens flygfoton än vad de var på flygfotona 1930. Det sista timret som höggs genom plockhuggning på Ardre-sidan togs ur skogarna under mitten av 1950-talet. Därefter ersattes plockhuggningen med trakthyggesbruk för timmerproduktion. I mitten eller slutet av 1960-talet togs de två hyggena upp som idag är ungsogar med planterad tall. Ved fortsatte dock att plockas ur skogarna fram till början av 1980-talet. Den sista tiden höggs det mest i de västra skogarna som låg närmast gården.

Sammanfattningsvis ser vi skogar i reservatet idag som är präglade av plockhuggning under århundraden, men också av återkommande bränder. Eftersom brand har uppstått sporadiskt och plockhuggning har skett i olika omfattning beroende på skogens tillgänglighet och virkeskvalitet, så har den

historiska markanvändningen skapat varierade och mångformiga skogar, bitvis glesa och ljusöppna, bitvis mer slutna.

Figur 4. Russvätars naturreservat med ett flygfoto från 1933–1934. I kartan är de stängsel markerade som det ännu går att se rester av idag.

Bete

I Ardre-delen av reservatet har betet fortsatt in på 1900-talet och betets utbredning framgår av de stängselrester som ännu går att finna i och i anslutning till reservatet idag, se figur 4 ovan. Linjerna i kartan är inte sammanhängande stängselrester, men har resterna legat närmare varandra än 50 meter så har de slagits ihop till en heldragen linje. Det gamla stängslet går främst längs med de fastighetsgränser som bildades vid laga skifte, men i sydöstra hörnet av den stora betesfållan följer stängslet Storhagens gränser vid laga skifte, se figur 3. Stängselresterna består främst av raserad och nästan förmultnad bandtun (trägårdesgård), hopbunden med metalltråd. Det finns även rester av taggtråd och stängselstolpar med spik. Troligtvis härstammar stängslet från laga skifte men det har underhållits och moderniserats efter hand så länge djuren gick kvar. Betesfållan sträcker sig väster om reservatet och där, nedanför hållbacken, fanns två bryor till betesdjuren.

Raserad bandtun är den vanligaste stängselrest som går att hitta i reservatet idag

Enligt markägarna betades fållan i Ardre fram till slutet av 1950-talet. Före andra världskriget gick det mjölkkor där och då åkte gårdens folk upp och mjölkade vid den plats där reservatsskylten nu står i reservatets västra kant. På 1920–30-talet gick även gotlandsruss och betade i fållan. Efter andra världskriget betade mestadels kvigor och stutar i Russvätar, både gårdens egna djur men även djur

från Glose i Gammelgarn. Tillsammans kan det ha betat mellan 15 och 20 ungdjur den sista tiden. Här gick även ett par nordsvenskar från Glose.

Beskrivningen om betet ovan stämmer överens med en artikel i Svensk Botanisk Tidskrift 1912, där författaren vid ett besök i Ardre på våren 1910 får berättat för sig att: "...befolkningen talat om en blålocksliknande växt, som förekom i närheten af ett mjölkningsställe i skogarna upp emot Herrgårdsklint." Det skulle kunna vara samma mjölkningsställe som i beskrivningen ovan.

Det finns även uppgifter som antyder att betet kan ha upphört tidigare i området än 1950-talet. Ett exempel är fältanteckningar från blivande botanikprofessor Bengt Pettersson som besökte området år 1945. Han noterade att det inte pågick något bete och att betet kan ha upphört redan 20-25 år tidigare. Eftersom markägarnas berättelser tillsammans med den modernisering av stängslet som bitvis är synlig, t.ex. taggtråd, indikerar att betet höll på längre än så kommer det vara utgångspunkten i skötselplanen.

På marken söder om betesfållan i Ardre finns inga uppgifter om att det har gått betesdjur under 1900-talet. Troligtvis upphörde betet i Nyhagen efter laga skifte.

I den del av reservatet som ligger i Gammelgarn socken går det endast att hitta stängselrester i nordöstra kanten som gränsar mot en befintlig betesfålla utanför reservatet. Troligtvis har dessa stängselrester använts för att stängsla in djur som betat öster om reservatet. Markägarna till en av fastigheterna i reservatets östra del har aldrig upplevt betesdjur i de skogarna, ens på deras morfars tid.

Sammanfattningsvis ser vi att reservatet på Ardre-sidan har en månghundraårig beteshistorik som troligtvis pågått fram till slutet av 1950-talet, medan skogarna på Gammelgarn-sidan i reservatet nästan helt saknar information om betesdrift. Det troliga är att Gammelgarn-sidan av reservatet främst nyttjats till stängsellöst bete av russ, getter, får och vilt. Detta bete har då varit betydligt mer extensivt än i Ardre-delen av reservatet.

Våtmarkerna

Flera markägare bekräftar att halvgräset ag har brett ut sig i våtmarkerna under de senaste decennierna. Även tallen har vandrat in i våtmarkerna, främst från kanterna men även i mindre grupper mitt i våtmarkerna. Berättelserna tyder på att våtmarkerna har börjat växa igen sedan betet upphörde. Denna bild bekräftas vid studier av flygfoton från början av 2000-talet och fram till idag, där agen ökat i utbredning.

Geologi och hydrologi

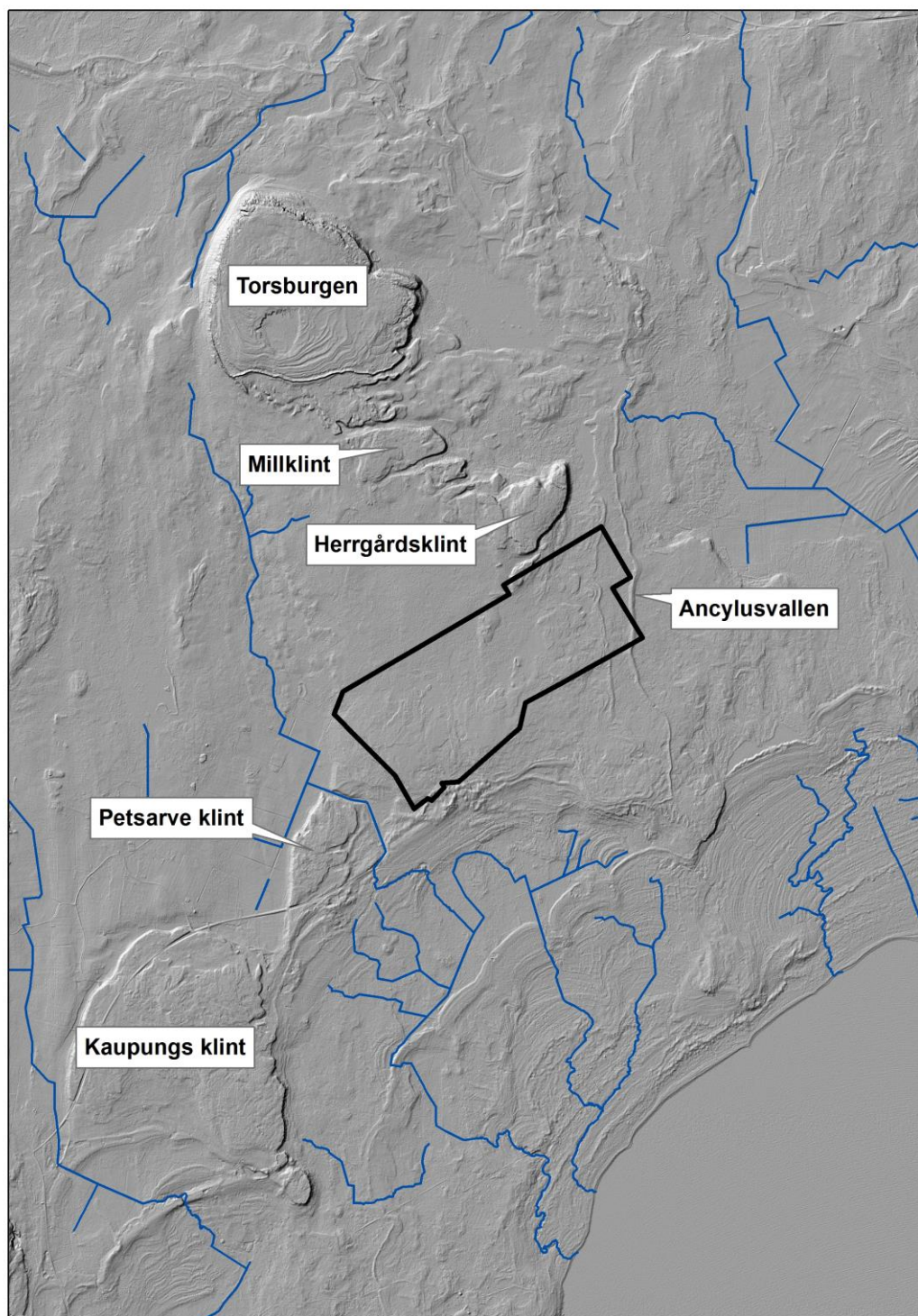
Reservatets geologiska och hydrologiska förutsättningar har skapat olika våtmarkstyper och klintformationer som bidrar till den rika biologiska mångfalden. Skötseln i reservatet syftar till att bibehålla naturvärdena knutna till dessa miljöer.

Reservatet ligger på en höjd av 30–35 meter över havet och sluttar svagt mot sydsydost. Västra delen av reservatet är relativt flackt. Längre österut uppstår mer tydliga klintformationer i berggrunden, varav den största ligger i nordöstra kanten av reservatet (se figur 5). Både norr och söder om reservatet finns imponerande klintformationer varav de mest kända är Torsburgen och Herrgårdsklint.

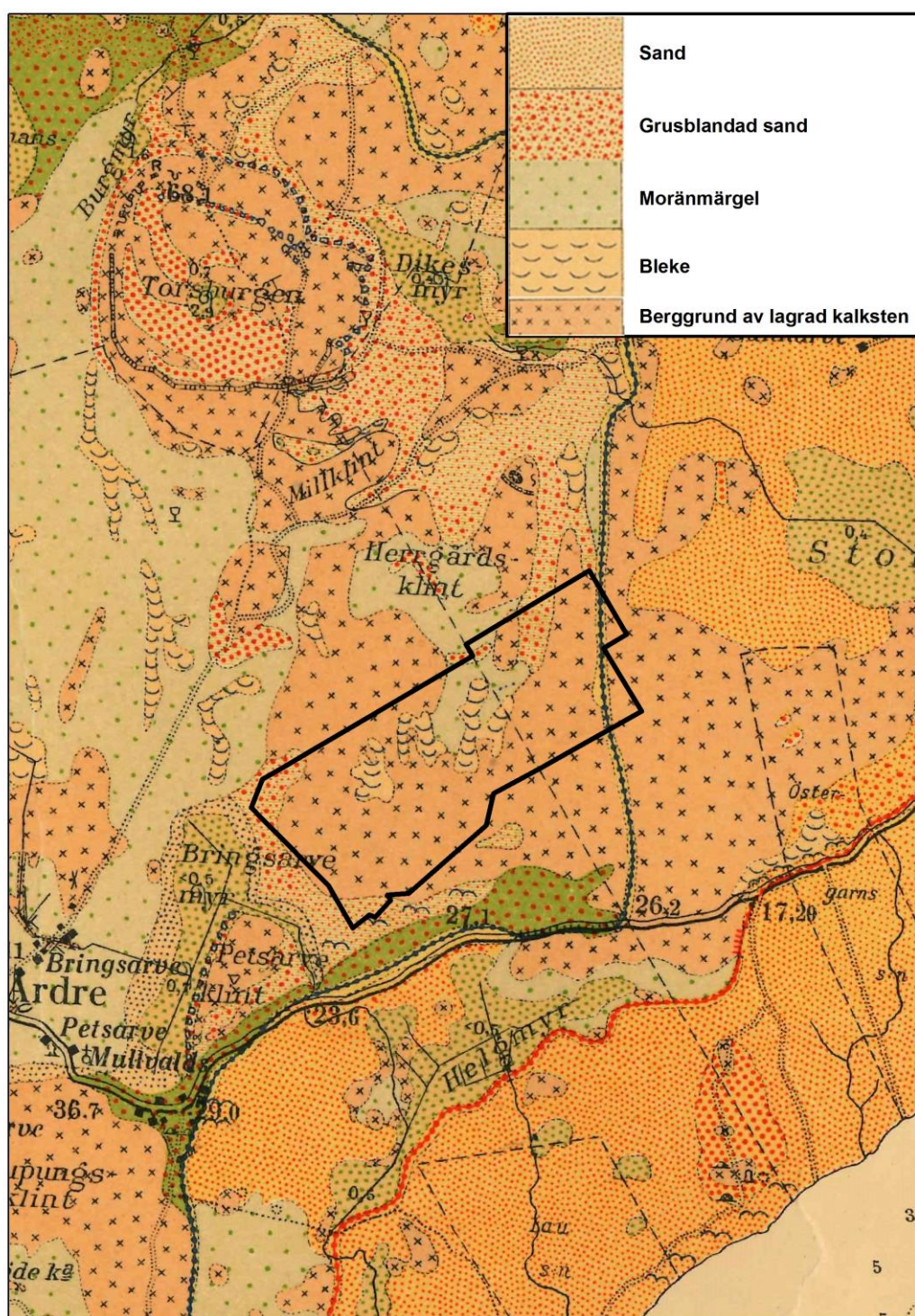
Berggrunden i reservatet består av lagrad kalksten (se figur 6) som inom större delen av området syns som kala, delvis uppspruckna hållmarker eller täcks av ett mycket tunt jordtäckte. I den norra delen av reservatet finns ett mindre område där berggrunden täcks av ett något tjockare lager av moränmargel avsatt av inlandsisen. I nordöstra och västra delen av reservatet finns mindre områden och åsar av sand och grusblandad sand som avsattes när reservatet låg under vatten i den Baltiska issjön för ca 15 000 – 11 500 år sedan. Direkt öster och söder om reservatet löper Ancylusvallen som precis skär igenom reservatets sydöstra hörn. Ancylusvallen är en markant strandvall som visar läget för vattennivån under tiden när dagens Östersjön utgjordes av Ancylussjön. Det innebär att i princip hela reservatet hade stigit upp ur havet när Ancylussjön bildades för 10 800 år sedan.

Själva Russvätar, som givit reservatet dess namn, består av tre flacka våtområden där marken täcks av tunna lager bleke (se figur 6). Vätarna får sitt tillskott av vatten från de närmaste omgivande markerna. På några platser längs vätarnas kanter finns källpåverkad mark. Under höstregnen fylls vätarna med vatten eftersom utlopp saknas. Vattnet blir då ca 0,5–1 meter djupt. Fram på vårkanten börjar vattnet avdunsta och i början av juni blommar vätarna av små, låga örter och gräs. Under hög- och sensommaren är vätarna normalt helt uttorkade.

Inga vattendrag rinner igenom reservatet (se figur 5). Reservatet är dock omgivet av flera vattendrag, varav de kustnära är klassade av länsstyrelsen som regionalt värdefulla vattendrag.

Figur 5. Höjdmodell över Russvätars naturreservat med omgivning. De blåa linjerna är vattendrag och diken.

Figur 6. Geologisk karta från 1902 över området, med berggrund och jordlager. Ancyclusvallen (mörkblå, prickad linje i kartan) ligger lite längre österut i verkligheten, se figur 5.

Naturvärden

Reservatet är ett relativt stort hällmarksområde som tillsammans med de angränsande naturreservaten Herrgårdsklint och Torsburgen bildar ett sammanhängande skyddat område på nästan 500 hektar, där största delen utgörs av en mosaik av artrika barrskogar, våtmarker och alvarmarker. Storleken och variationen bidrar till reservatets höga naturvärden. Här finns goda möjligheter till bevarande av biologisk mångfald på landskapsnivå.

Stora delar av reservatet består av artrika alvarmarker, öppna eller träd- och buskklädda. Trädsiktet på alvaren består främst av tall med någon enstaka gran. Träden är gamla, senvuxna och solbelysta. Det finns även gott om solbelyst död ved som utgör mycket fina livsmiljöer för vedlevande insekter, t.ex. hårig blomlock. Enbuskarna är gamla och flera av dem är betespräglade.

Alvarmarkerna i reservatet består av grusalvar med inslag av karsthällmarker och basiska berghällar. Floran utgörs främst av typiska alvarväxter, men även mer sällsynta växter så som kalknarv och gotlandssolvända. Den stora rariteten bland alvarets växter, och ett av skälen till att reservatet har bildats, är gotlandssippan. Gotlandssippan är en underart i släktet *Pulsatilla* och är endemisk för Gotland. Den har sin största förekomst i Russväters naturreservat. Gotlandssippan finns spridd i reservatets alvarmarker och hällmarkstallskogar, men förekommer främst i den västra delen av området. På alvaren finns även ett rikt insektsliv med många sällsynta arter, bl.a. svartfläckig blåvinge och apollofjäril. På de halvöppna och insektsrika alvarmarkerna häckar flera fåglar, till exempel nattskär, trädlärka, törnskata, sädesärta, stenskvätta och dubbeltrast. I buskrika avsnitt finns gulsparv och hämpling.

Våtmarkerna i reservatet består främst av tre större våtmarker; Russväter. Det finns även några mindre, spridda våtmarker utöver dessa. Russväter utgörs av tre flacka våtområden bestående av kalkfuktängar och rikkärr. Här förekommer vanlig padda. Våtmarkerna hyser en rik flora, bl.a. med orkidéerna blodnycklar, äkta ängsnycklar, brudsporre, flugblomster, johannesnycklar och kärrknipprot. I våtmarkerna växer även gott om ängsvädd och i en inventering år 2010 noterades den sällsynta fjärilen väddnätfjäril i området. Det är dock osäkert om den finns kvar.

Skogarna i reservatet består av hällmarkstallskogar, kalkbarrskogar och sandbarrskogar. En stor del av skogarna bär spår av tidigare bete. Den historiska betesprägelns finns även dokumenterad i källor som beskrivs i avsnittet "Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden". Förutom två mindre, planterade ungskogar så är skogen gammal och har funnits i många skogsgenerationer. Hällmarkstallskogarna hyser flera av de arter som även finns ute på alvaren, bl.a. gotlandssippa. I de frodigare kalkbarrskogarna och sandbarrskogarna, där granen förekommer rikligt tillsammans med tallen, lever olika sällsynta skogsarter såsom grov fjädermossa, knärot, talticka, spillkråka och kattfotslav. En av

kalkbarrskogarna inventerades på svamp och hyste då en mycket artrik svampflora med 11 rödlistade arter. Flera andra skogar i reservatet bör kunna hysa en liknande svampflora.

Gotlandssippa är den största rariteten bland växterna i Russvätar

Naturtyper

Russvätars naturreservat har delats in i naturtyper enligt art- och habitatdirektivet. Denna indelning ligger till grund för reservatets skötselområden och kommer senare utgöra grunden för uppföljningen av reservatet.

Inom Russvätars naturreservat finns följande naturtyper (se även fig. 7):

- 6110 basiska berghällar
- * 6280 alvar
- 6411 kalkfuktäng
- 7230 rikkärr
- * 8240 karsthällmarker
- * 9010 taiga
- 9070 trädklädd betesmark

*Prioriterad naturtyp enligt Art- och habitatdirektivet

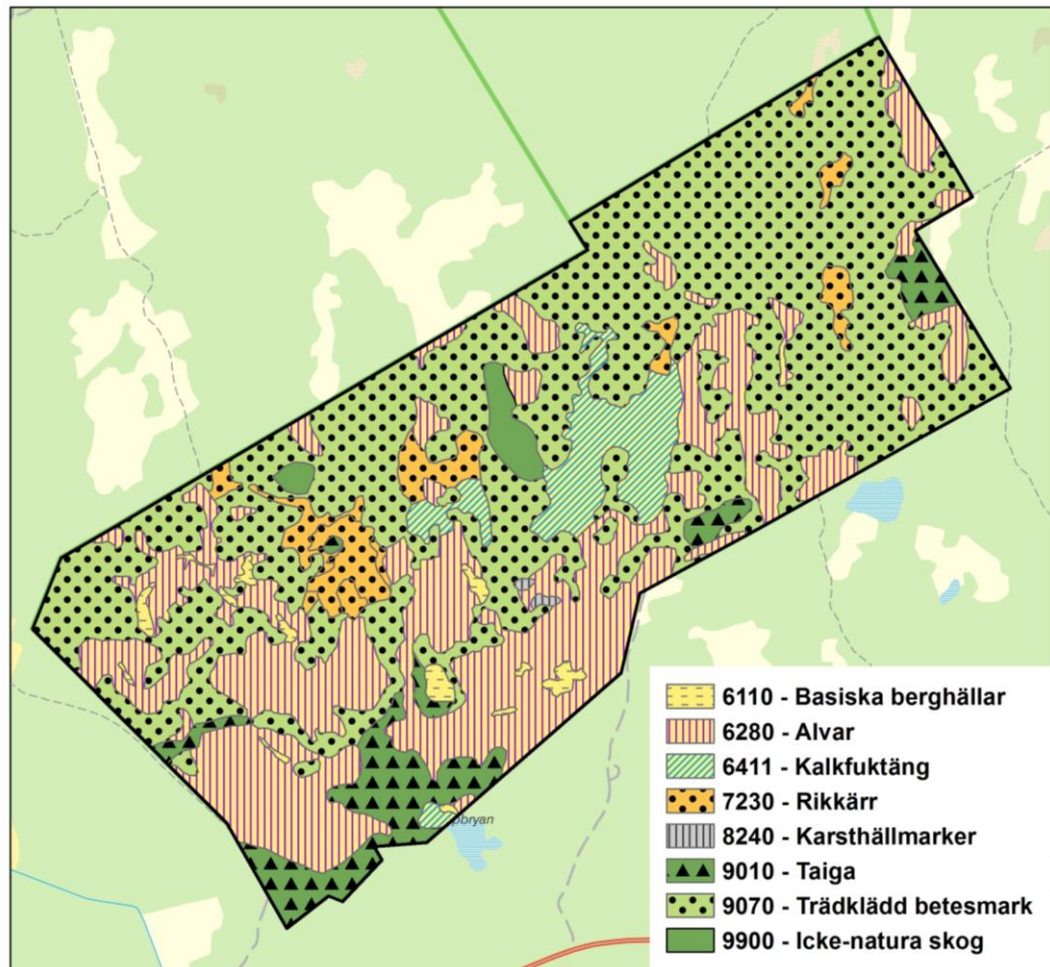

Fig 7. Naturtyper i Russvätars naturreservat enligt art- och habitatdirektivet.

Sociala värden

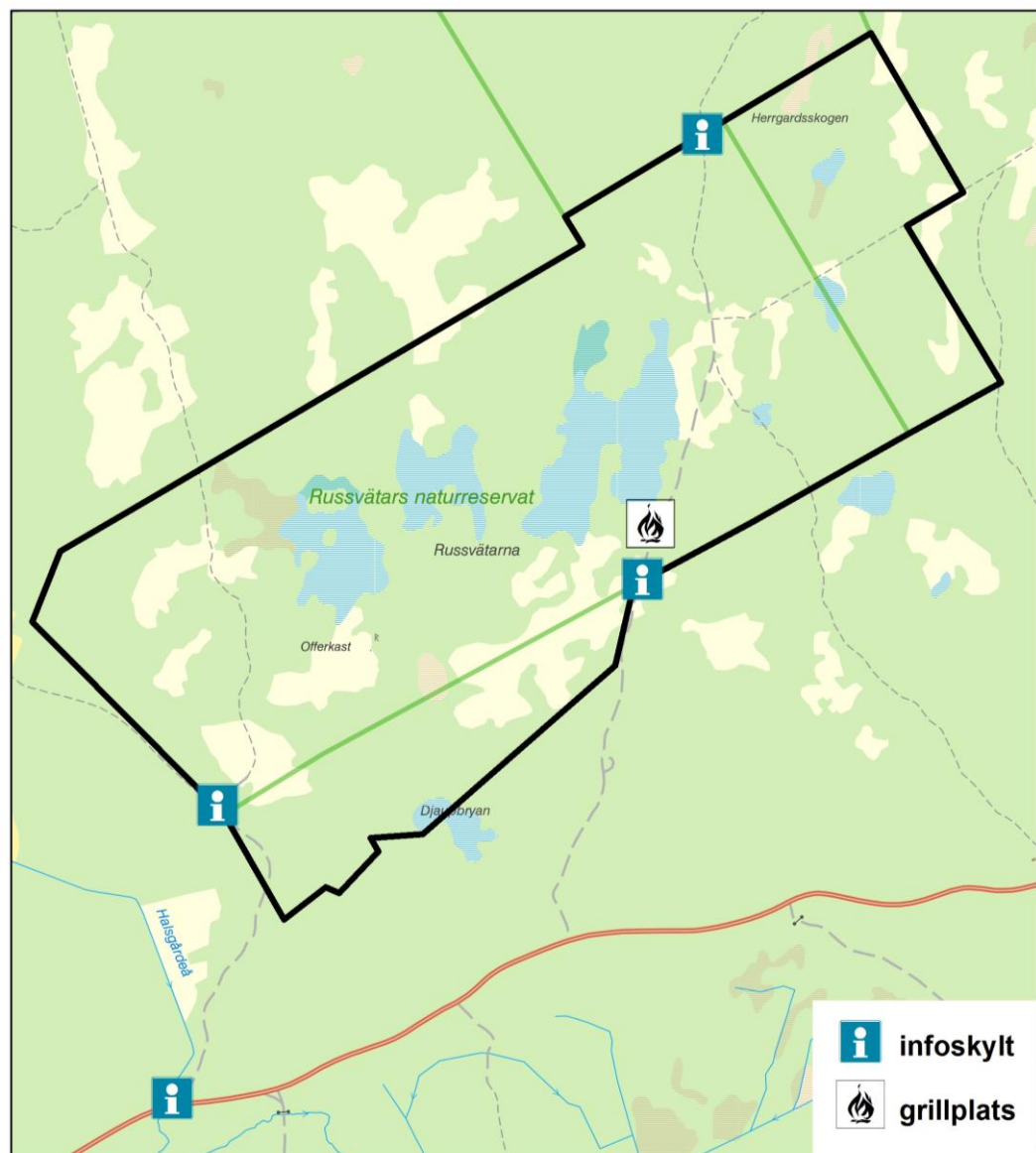
Russvätar är idag ett populärt utflyktsmål på våren när gotlandssippan blommar. Besökare kommer då främst till reservatets sydvästra del för att titta på den sällsynta och bildsköna blomman. Det finns även en grillplats med fikabord i reservatets östra del, se figur 8 nedan. Russvätar med omgivande landskap är ett viktigt område för orientering på Gotland. Om hösten bedrivs jakt i reservatet, främst på rådjur. Området används också för ridning. De två mindre körvägarna som löper igenom reservatet i nord-sydlig riktning används för terrängcykling.

Byggnader och anläggningar

I reservatets nordöstra kant står en liten skogvaktarstuga på hjul. Skogvaktarstugan är privatägd och förvaltas av ägaren.

Tillgänglighet

Området är tillgängligt från landsvägen mellan Ardre och Gammelgarn genom två skogsbilvägar som går upp mot reservatets sydvästra hörn och mellersta del. Det finns inga anordnade parkeringsplatser, men den öppna ytan vid informationsskylten intill landsvägen används som parkering av många. Informationsskyltar om reservatet finns placerade på fyra ställen, se figur 8 nedan.

Figur 8. Placering av reservatets grillplats och informationsskyltar idag.

2. Skötsel av området med bevarandemål och åtgärder

Generella riktlinjer

Alla åtgärder ska göras med försiktighet och med anpassade maskiner och metoder så att markskador inte uppkommer. Åtgärderna ska genomföras den tid på året då det är minst risk för störning på djurlivet och då det är sådan bärighet i marken att mark och växtlighet inte skadas. Ris som uppkommer efter röjningsinsatser ska fraktas bort eller brännas upp på okänslig plats. Plockhuggna träd ska antingen lämnas kvar i naturvårdande syfte eller fraktas bort, beroende på hur målbilden ser ut för respektive skötselområde.

Gotlandssippa

Beskrivning

Gotlandssippan är en flerårig, 20–30 cm hög ört som blommar i slutet av april och i början av maj. Blommorna är stora, klocklika och blåviolettera. Gotlandssippan är så kallad endemisk för Gotland, dvs den finns ingen annanstans i världen. Växten är nära släkt med fastlandets backsippa, och det är inte omöjligt att gotlandssippan har utvecklats från backsippan genom en lång tids isolering på ön.

Gotlandssippan växer på kalkhällar med tunna jordlager, ofta i en halvöppen miljö med tallar och enbuskar. Den växer sällan ute på det helt öppna grusalvaret, utan föredrar när jordlagret har blivit lite djupare och det börjar växa in lite gräs. Gotlandssippan förekommer på åtta olika lokaler i socknarna Ardre, Kräklingbo och Östergarn (enklav inom Gammelgarn). I Russvätar finns den absolut största förekomsten. Här växer den spritt i hela Ardre-delen av reservatet, dock med en tyngdpunkt i reservatets sydvästra del. Figur 9 visar gotlandssippans utbredning i Russvätar år 2009, då länsstyrelsen lät genomföra en riktad inventering. Vid den inventeringen räknades nästan 29 000 blommande plantor in i och omkring naturreservatet. Det året blommade knappt en tredjedel av gotlandssipporna i området, vilket tyder på att hela populationen i området kan ligga på strax över 100 000 exemplar, varav cirka 90 % växer inom det utvidgade reservatet.

De enskilda plantorna kan uppnå en hög ålder, troligtvis mer än 100 år, men de har svårt att föryngra sig, både i reservatet och på de övriga lokalerna. Merparten av groddplantorna dör redan under det första året (muntl. Torbjörn Lindell). En förklaring kan vara att de etablerar sig långsamt samtidigt som det tunna jordlagret är en svår livsmiljö att etablera sig i, bl.a. på grund av temperaturväxlingarna. En annan orsak kan vara att de möjligtvis behöver mykorrhizabildning för att klara sig. En förutsättning för att gotlandssippan ska kunna föryngra sig är att växttäcket inte är slutet, så att fröna når blottad jord.

De vuxna plantorna är beroende av att växttäcket och buskskiktet inte sluter sig alltför mycket runt dem, då konkurreras de ut och försvinner.

Bevarandemål

Målet är att gotlandssippan ska ha en rik och långsiktigt livskraftig population i Russvåtar. Det ska finnas en tillräcklig etablering av nya plantor för att populationen inte ska minska över tid.

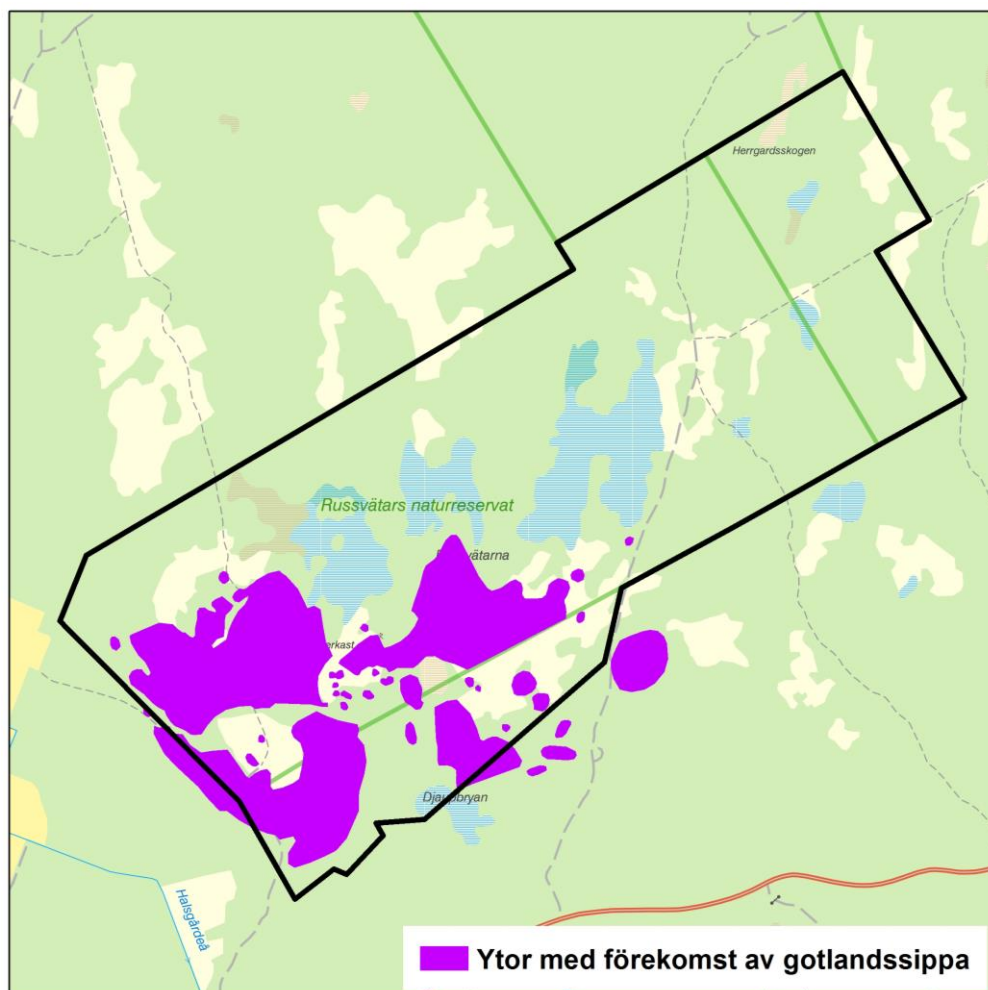

Fig. 9. Gotlandssippans utbredning i och omkring Russvåtar år 2009

Skötselåtgärder

Den viktigaste åtgärden för att gynna gotlandssippan är återupptaget bete i Ardredelen av reservatet, vilket beskrivs under rubriken Stängsling och bete nedan.

En annan viktig åtgärd är röjning för att förhindra igenväxning, något som beskrivs under rubriken Naturvårdande huggning och röjning nedan.

Utöver dessa åtgärder kan det dock behövas kompletterande skötselåtgärder för att gynna gotlandssippan. Framför allt handlar det om att skapa gromiljöer för fröna i form av blottlagd jord. Detta görs genom småskalig markstörning, t.ex. fläckbränning eller krattnig. Fläckbränning ska inte ske där gotlandssippan växer, utan endast i anslutning till befintliga växtplatser, då brand kan skada blommorna permanent. Markstörningen bör inledningsvis genomföras i liten skala för att kunna utvärdera effekten på gotlandssippan.

Annan markstörning som skulle kunna gynna gotlandssippan är de aktiviteter som planeras i reservatet, t.ex. röjning, huggning, betestillsyn och vandringsleder.

Stängsling och bete

Beskrivning

Historiskt har troligtvis hela reservatet betats extensivt under olika perioder. I Ardre-delen av reservatet finns belägg för ett månghundraårigt bete i fållor och som troligtvis pågått fram till slutet av 1950-talet. Reservatet på Gammelgarnsidan har troligtvis bara har betats av lösgående russ och kanske får och getter, se avsnittet Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden. Idag sker inget bete i reservatet mer än viltbete av rådjur och vildkaniner.

Många arter och naturmiljöer i området gynnas av bete men missgynnas om betetrycket blir för hårt, så som gotlandssippan, våtmarkerna på bleke och alvarmarkerna på tunna lager vittringsjord. De naturmiljöer och arter som är mest gynnade och tydligast präglade av extensivt bete finns i Ardre-delen av reservatet, vilket är naturligt med tanke på områdets beteshistorik.

Gotlandssippan är en viktig ansvarsart i reservatet och den är beroende av störning och hävd för att kunna överleva på lång sikt. Gotlandssippan konkurreras ut av igenväxning och den behöver tramp och störning för att kunna frösa sig, då fröna inte kan gro i ett slutet växttäck. I dagsläget är föryngringen av gotlandssippa dålig i reservatet.

Bevarandemål

I första hand betas Ardre-delen av reservatet. Betet sker extensivt och med naturligt varierande betespåverkan i olika delar av reservatet och i olika naturmiljöer. På alvarmarkerna, i hållmarksskogarna och i de mossrika granskogarna är betespåverkan svag, medan den är högre i vätarna och i de gräsrika skogarna. Betet håller nere förnalagret och skapar blottad jord som gynnar föryngring av gotlandssippa och andra kärlväxter, mossor, lavar och svampar som är typiska för områdets naturmiljöer. Betet bidrar till en artrikedom i fältskiktet, vilket i sin tur skapar förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv. Trampskador förekommer endast i liten omfattning. Betet håller även efter uppslag av träd- och buskar, vilket håller markerna öppna och skogarna luckiga.

I andra hand betas Gammelgarn-delen av reservatet. Betet sker då ännu mer extensivt än i Ardre-delen. Betet håller nere förnalagret vilket bl.a. gynnar marksvampar och kärlväxter. Betet håller också efter uppslag av träd och buskar vilket håller skogarna luckiga, något som gynnar bl.a. insekter och kärlväxter.

De öppna och luckiga naturmiljöer som skapas av betet gynnar det rörliga friluftslivet. Stängslet går att passera vid lämpliga platser så att friluftslivet inte hindras.

Fig. 10. Förslag till betesfälla och stängselgenomgångar i Ardre-delen av reservatet

Skötselåtgärder

Det är angeläget med ett bete i området, men det är viktigt att betet anpassas till de känsliga arter och marker som finns här. Det är också viktigt att betet fungerar praktiskt och för att det ska vara möjligt att ha ett bete i området måste det ske en avvägning mellan naturvårdande och praktiska aspekter. Troligtvis kommer det ta några år att pröva sig fram till ett bete som fungerar för området, både praktiskt och naturvårdsmässigt. Här är det viktigt att följa upp effekten av betet på framför allt gotlandssippa, se vidare under punkt 8. Dokumentation och uppföljning.

Utgångsläget är ett extensivt bete, i relativt stora fållor. Ett sådant bete förväntas skapa den naturliga variation i betestryck som anges i målbilden. Det får gärna finnas inslag av betesfria år. Förslagsvis betas hela reservatet i Ardre socken i en fålla med påsläpp och vatten i den sydöstra delen. På det sättet blir det ett extensivt bete och den markpåverkan som alltid uppstår vid vattnet är en bit ifrån de stora förekomsterna av gotlandssippa. Ett förslag till betesfålla i Ardre-delen av reservatet framgår av figur 10 ovan.

Det kan finnas skäl att tillfälligt avgränsa mindre fållor med högre betestryck för att hålla efter oönskade uppslag efter röjningar eller agslåtter. Det är dock viktigt att det inte skadar känsliga naturmiljöer och att det fungerar praktiskt. Det kan även finnas skäl att stängsla bort känsliga naturmiljöer under vissa tider på året. Behovet av tillfälliga stängslingar får utvärderas tillsammans med effekten av betet.

Det är viktigt att ta hänsyn till det djurslag som betar i området vid anpassning av betet, då olika djurslag betar på olika sätt. Enligt Åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa är bete med nöt att föredra för att gynna gotlandssippa. Nöt är också det djurslag som mest har betat i området under 1900-talet. Ett annat lämpligt djurslag att beta naturreservatet kan vara russ. Hästbete har förekommit i området tidigare och det finns goda exempel på Gotland där russ utför ett bra naturvårdande bete i skogs- och våtmarksmosaiker. Det viktigaste är dock resultatet av betet och eftersom det även skiljer sig mellan raser och individer så går det inte att utesluta några djurslag utan det handlar om att pröva sig fram och följa upp resultatet.

Tidpunkten för betessläppet påverkar också effekten av betet. För att gynna gotlandssippan ska betessläppet helst ske när huvuddelen av gotlandssippans fruktsättning är fullbordad, något som vanligen har skett i slutet av juni men som kan variera något mellan åren. För att betessläppet ska fungera praktiskt kan det dock behöva ske tidigare än så, kanske redan från mitten av juni månad. Vid denna tid har även vätarna torkat upp vilket minskar risken för trampsador.

Bete i Gammelgarn-delen av reservatet bör vänta. Möjligtvis räcker det med ett fortsatt viltbete i dessa skogar, där det idag är gott om rådjur. Om ett bete upptas i dessa skogar ska det vara än mer extensivt än i Ardre socken. Det är också viktigt

att den rikliga populationen av gulkronill som växer i reservatets norra kant stängslas bort vid ett eventuellt återupptaget bete.

Det är viktigt att stängslet har tillräckligt med stängselgenomgångar som är anpassade för behovet av naturvårdsskötsel i området, samt för friluftslivets behov. Stängselgenomgångar för friluftslivet bör främst anpassas till cyklar och fotgängare. Figur 10 ovan visar ett förslag på stängselgenomgångar för olika ändamål. Det kan behövas fler stängselgenomgångar i framtiden när friluftslivet i området blir bättre känt, eller vid exempelvis orienteringsevenemang.

Om det skulle vara svårt i framtiden att få betesdjur till reservatet så kan slåtter vara ett hävdalternativ i våtmarkerna, för att bevara den orkidérika florán.

Naturvårdande huggning, röjning och slåtter

Naturvårdande huggning, röjning och slåtter ska ske i olika omfattning i reservatets olika naturmiljöer. Reservatet är därför indelat i fem skötselområden med olika målbilder och skötselåtgärder för naturvårdande huggning, röjning och slåtter. Avgränsningen av skötselområdena följer Natura 2000-naturtypsgränserna, där kalkfuktängar och rikkärr är hopslagna, liksom alvar, basiska berghällar och karsthällmarker. Skötselområdena framgår av figur 11 nedan.

Skötselområdena är:

1. Alvar och hällmark
2. Våtmark
3. Skogsbete
4. Taiga
5. Ungskog

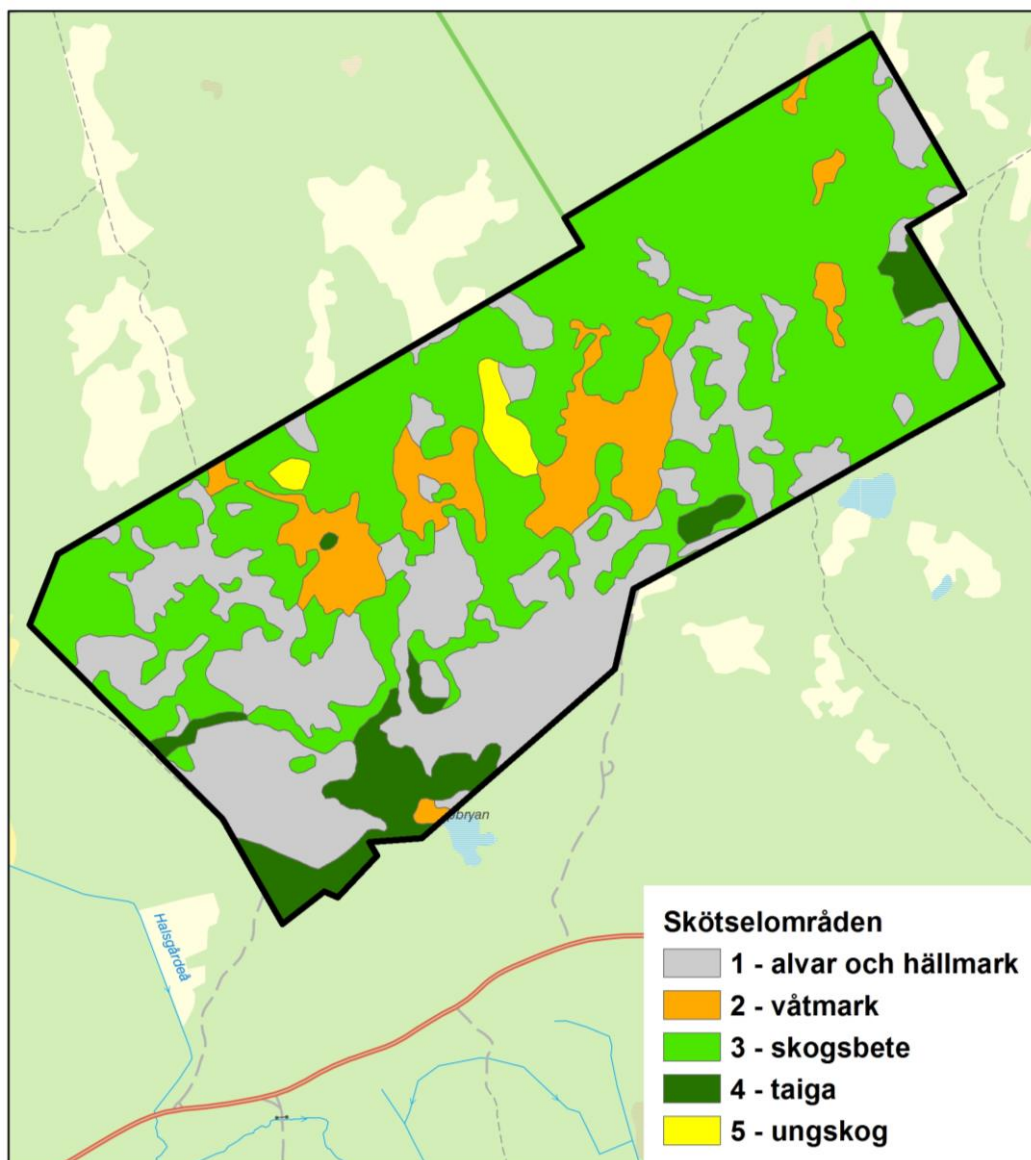

Fig. 11. Skötselområden i Russvätars naturreservat

Skötselområde 1. Alvar och hällmark (49 hektar)

Beskrivning

Russvätars alvarmarker är varierade till både struktur och funktion. Den största delen utgörs av grusalvar. Här växer en typisk alvarflora med arter som getrams, tulkört, mjölon, blodnäva, brudbröd, bergskrabba, kattfot, spåstisel, fårsvingel, stenmalört, backtimjan, solvända och gotlandssolvända. Grusalvaret varierar med rikliga inslag av blottade hållar, både basiska berghällar och karsthällmarker. Här växer uttorkningståliga arter som vit fetknopp och stor fetknopp. I alvarets sänkor finns våtar med uppfrysningssmönster. Träd- och buskskiktet varierar mellan glest, halvöppet och tätt. I det äldsta skiktet växer enbuskar, tall och gran. Enbuskarna är

gamla och betespräglade och tallen och granen är gamla och senvuxna. I det yngre träd- och buskskiktet växer tall, en, nypon, slån, oxel och rönn. Mycket av det yngre träd- och buskskiktet har troligtvis kommit upp efter betet upphörde på 1950-talet.

Bevarandemål

Alvarmarkerna är varierade i sitt träd- och buskskikt, med en mosaik av öppna och halvöppna områden samt några små områden med slutet träd- och buskskikt. Trädskiktet består främst av tall och gran, med ett litet inslag av oxel och rönn. Det finns gott om solbelyst död ved av främst tall, men även gran. Buskskiktet består främst av enbuskar, med ett mindre inslag av slån och nypon. Floran är artrik och skapar förutsättningar för ett rikt insekts- och fågelliv. Alvarmarkerna är till största delen öppna, med glest spridda och solbelysta träd och buskar. Det finns dock inslag av tätare träddungar och ett större inslag av halvöppna områden med enbuskar, där många enbuskar är gamla och betespräglade. Det finns knappt några krypande enbuskar, utan de flesta är uppstammade. Alvarets halvöppna miljöer, både i träd- och buskskikt, är lämpliga växtplatser för gotlandssippan.

Skötselåtgärder

Alvarmarkerna i Russvätar har vuxit igen långsamt i över 50 år, sedan betet upphörde. De är därför i behov av röjning i buskskiktet, framför allt av enbuskar. De flesta krypande enbuskar ska röjas bort. Därefter ska det röjas bland yngre och upp till femtio år gamla enbuskar tills målbilden är uppnådd. Alla riktigt gamla och betespräglade enbuskar ska sparas. Röjningen ska ske försiktigt och i omgångar för att undvika en allt för stor förändring på en gång. Effekterna av röjningen på Gotlandssippan bör också utvärderas i de områden där den växer. När målbilden är uppnådd sker återkommande röjningar vid behov för att bibehålla målbilden.

I dagsläget finns inget behov av att röja eller plockhugga träd på alvarmarkerna. De flesta tallplantor som kommit upp de senaste åren har dött i 2018 års sommartorka. Kommer det upp mycket tallplantor i framtiden kan de behöva röjas bort. Vissa plantor bör dock sparas som ersättning åt de gamla träden ute på alvaret.

Många av de gamla tallarna på alvaret har också dött i 2018 års sommartorka. Dessa kommer utgöra viktiga substrat för vedlevande insekter inom några år. Det är viktigt att de flesta av dessa döda tallar får stå kvar och följa ett naturligt nedbrytningsförlopp. Om de utgör en fara för betesdjur eller besökare kan de behöva tas ner och flyttas.

Öppet grusalvar med inslag av enbuskar

Grusalvaret varieras av vätar (förgrunden) och hållmarker (bakgrunden)

Det finns gott om solbelyst död ved på alvaret

Halvöppna områden med enbuskar är värdefulla växtplatser för gotlandssippa

Skötselområde 2. Våtmark (15 hektar)

Beskrivning

Våtmarkerna består av rikkärr och kalkfuktängar på ett tunt lager bleke. Historiskt har våtmarkerna varit öppna och helt fria från träd. Ett fåtal små trädklädda rikkärr finns dock, där tallen är gammal. Tillrinningen till våtmarkerna sker från omgivande marker och de står under vatten höst, vinter och vår, för att sedan torka ut under sommaren. Här växer en artrik och typisk våtmarksflora, med växter som blåtåtel, blodrot, ängsvädd, vattenmynta, åkermynta, krissla, strandlysing, rödklint, axag, knappag, ängsnycklar, majviva, brudsporre, slätterblomma och kärrknipprot. I stora delar av våtmarkerna breder halvgräset ag ut sig, något som verkar vara ett sentida igenväxningsfenomen (se avsnittet Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden). Agen tränger ut den artrika våtmarksfloran och minskar med sin tjocka rotfilt våtmarkernas naturliga djup. Det börjar även växa in ung tall i våtmarkerna, främst i kanterna men också mindre grupper mitt i våtmarkerna.

Bevarandemål

Våtmarkerna är i stort sett helt öppna och fria från vedväxter. Enstaka äldre tallar kan förekomma. De trädklädda rikkärren ska dock fortsatt vara trädklädda. Våtmarkerna har den utbredning och det djup de hade i början till mitten av 1900-talet innan betet upphörde. Förnamängden är liten och örtinnehållet stort. Brynen mot omgivande skogar är flikiga och varierade. Agen förekommer endast i några enstaka små kloner eller är helt försvunnen från våtmarkerna.

Skötselåtgärder

Våtmarkerna röjs på unga träd och buskar, främst unga tallar, tills målbilden är uppnådd. Det innebär framför allt att trycka tillbaka våtmarkernas kanter in mot intilliggande skogar, men också att röja träd- och buskar ute i de öppna våtmarksytorna. Dessa åtgärder kan göras i en omgång. När målbilden är uppnådd sker återkommande röjningar vid behov för att bibehålla målbilden.

Om det skulle vara svårt i framtiden att få betesdjur till reservatet så kan slätter vara ett hävdalternativ i våtmarkerna, för att bevara den orkidérika floran. Då bör slättern genomföras relativt sent, kanske i början eller mitten av augusti, så att orkidéerna har hunnit sätta frön.

Målet är att agen försvinner eller kraftigt minskar i våtmarkerna. Syftet är att återställa våtmarkerna till deras ursprungliga utseende och djup, se avsnittet Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden. Det finns inga beprövade metoder för att bekämpa ag på ett skonsamt sätt. Det är därför viktigt att pröva sig fram försiktigt i små områden och att utvärdera resultatet innan nya åtgärder genomförs.

Bekämpningen bör i första hand ske genom årlig slåtter i kombination med bete för att hålla efter unga agskott efter slåttern. Därför bör endast våtmarkerna som ingår i en betesfålla slås. Förslagsvis slås ett eller flera agområden i den ostligaste av de tre stora våtmarkerna, där agen ännu inte har ett alltför stort fäste. Agen slås varje år under den torraste sommarperioden, för att undvika markskador. Den slagna agen fraktas bort ur reservatet. Om slåttern ger önskat resultat, dvs agen minskar i utbredning, ska alla våtmarker slås med målet att få bort eller kraftigt minska agen i reservatet. Om slåttern däremot efter fem till tio år inte har gett någon minskning av agen alls kan det övervägas att pröva någon alternativ åtgärd.

En alternativ åtgärd är att ta bort agens rotfilt. Detta har två syften; dels att permanent bekämpa agen och dels att återställa ursprungligt djup i våtmarken innan agen etablerade sig och byggde upp en rotfilt. Detta kan bidra till att våtmarkerna håller öppet vatten längre in på året vilket skulle gynna grod- och kräldjur samt sötvattenslevande evertebrater, t.ex. trollsländor.

Borttagande av agens rotfilt är en åtgärd som lokalt kan medföra en stor påverkan på våtmarken. Åtgärden ska därför ske med stor försiktighet och prövas på små områden där det inte finns någon annan vegetation än ag. Åtgärden får inte innebära skada på våtmarkernas naturvärden. Det måste genomföras under den torraste perioden på sommaren för att undvika körskador.

Det kan visa sig att både slåtter och borttagande av rotfilt är åtgärder som behövs i kombination med varandra för att bekämpa agen. Där agen växer glest bland en artrik våtmarksflora bör endast slåtter användas för att motverka skada på floran. Där agen däremot har fått ett starkt fäste och helt dominerar är det osäkert om slåtter är tillräckligt för att bekämpa den.

Rikkärr där agen börjar breda ut sig i bakgrunden och unga tallar växer upp

Trädklätt rikkärr där tallarna är gamla och har en naturlig växtplats i rikkärret

Skötselområde 3. Skogsbete (83 hektar)

Beskrivning

Talldominerad barrskog med inslag av gran, björk, ek, oxel och idegran. I buskskiktet växer en, slån, getapel, oxbär och brakved. Marken varierar från torr till fuktig. Fältskiktet är bitvis örtrikt och bitvis ljungdominerat. I de torrare skogarna växer brudbröd, älväxing, ängshavre, slankstarr, jordtistel och liten blåklocka i fältskiktet. I de fuktigare skogarna växer ängsvädd, svinrot, slankstarr, älväxing, blodrot och blååtäl. I skogarna finns också mer sällsynta arter som tallticka, blåmossa och knärot. Örtrikedomen i skogarna tyder på en historisk betespåverkan, särskilt i Ardre-delen av reservatet. Stora delar av skogarna är rika på ljung. Ljungen finns beskriven från reservatet historiskt, men den har troligtvis brett ut sig sedan betet upphörde.

Trädskiktet är präglad av plockhuggning, vilket är särskilt tydligt i de frodigare skogarna i östra delen av reservatet. Här har skogarna varit glesa i trädskiktet i början av 1900-talet. Nu har en yngre generation av tall vuxit upp och skapat täta skogar. I de magrare och torrare skogarna har plockhuggningen skapat ett luckigt och varierat trädsikt. Buskskiktet är bitvis glest och bitvis tätt. I de torra skogarna är det främst enbuskar som växer upp. I de friska till fuktiga skogarna växer rikligt med slån och brakved.

Bevarandemål

Skogarna har ett luckigt och varierat trädsikt med inslag av öppna gläntor men också tätare partier. Träden är i olika åldrar och det finns ett stort inslag av träd äldre än 150 år. Det finns gott om gran i skogarna. I de torra skogarna är trädsiktet glesare än i de fuktigare skogarna. Skogen är också tätare där det finns ett stort inslag av gran. Buskskiktet är glest, med spridda enbuskar och blommande buskar. Det finns inslag av tätare buskage. Det finns gott om död ved, men den utgör inte ett hinder för betesdjuren.

Skötselåtgärder

Skogsbetena är i behov av både buskröjning och plockhuggning för att uppfylla målbilden. Som en första åtgärd ska de röjas i buskskiktet (inklusive sly). Röjningen bör inledas i de skogar där buskskiktet är som glesast och där det domineras av enbuskar. I andra hand röjs de skogar som hyser ett tätt busksikt av slån och brakved. I dessa skogar behövs en kraftig röjning och den kommer troligtvis behöva genomföras i omgångar. När målbilden är uppnådd sker återkommande röjningar vid behov för att bibehålla målbilden.

När busksiktet är röjt kan trädsiktet börja plockhuggas. Här finns främst ett behov i de bördigare skogarna i reservatets östra del. Främst ska träd i åldern 70-90 år huggas, då det finns gott om träd i detta åldersspann. Alla de äldsta träden ska sparas. Det är också viktigt att spara de yngsta tallar som utgör värdefull

föryngring av trädsiktet. En del av det plockhuggna virket bör fraktas bort ur reservatet, men tillräckligt mycket träd ska lämnas kvar för att uppnå målbilden för död ved. Förslagsvis genomförs plockhuggningen i flera omgångar i de tätaste skogarna så att skogen inte öppnas upp för fort.

Röjning och plockhuggning i de skogar som är allra tätast i träd- och buskskikt är lågt prioriterat då det ger lite naturvårdsnytta i förhållande till den stora insats som krävs, i jämförelse med de glesare skogarna. Om de tätaste skogarna inte röjs och plockhuggs, så får de fortsätta att utvecklas till naturtypen taiga. En alternativ skötselåtgärd kan då vara att gå in med jämna mellanrum och ringbarka enskilda träd för att skapa död ved. Detta ska då göras så att den döda veden hamnar någorlunda solbelyst, t.ex. genom att ringbarka en hel glänta.

Talldominerat skogsbete med glest trädsikt och relativt glest busksikt

Grandominerat skogsbete med lite tätare trädskikt men glesare buskskikt

Skogsbete på fuktig mark med ett tätt buskskikt av slån, en och brakved

Skötselområde 4. Taiga (10 hektar)

Beskrivning

Kalkbarrskog och sandbarrskog där trädskiktet domineras av tall och gran, med inslag av björk, oxel, ek och rönn. Sandbarrskogen växer delvis på en upphöjd sandås. Ljungen växer rikligt i sandbarrskogens fältskikt, men här växer även andra typiska skogsarter så som blåbär, lingon, stenbär och örnbräken.

Kalkbarrskogen har nära till berget av lagrad kalksten och det kommer kalksten i dagen här och var. På kalkstenen växer grov fjädermossa. I fältskiktet växer rikligt med olika mossor så som kransmossa, pösmossa och kammossa, men även typiska skogsväxter så som blåsippa, stenbär, vitsippa, liljekonvalj och bergsslok. I kalkbarrskogen finns även en rik svampflora med flera olika sällsynta marksvampar som bildar mykorrhiza med gran och tall. Svamparna tyder på lång skoglig kontinuitet.

Bevarandemål

Kalkbarrskog och sandbarrskog där trädskiktet domineras av tall och gran, med inslag av björk och andra lövträd. Träden är i olika åldrar och det finns ett stort inslag av träd äldre än 150 år. Trädskiktet är slutet, men det finns inslag av mindre gläntor. Buskskiktet är glest och utspritt. Det finns gott om död ved.

Skötselåtgärder

Buskskiktet behöver röjas i delar av skogarna så att det blir attraktivt för betesdjuren att röra sig där. I övrigt krävs inga åtgärder i dagsläget. I framtiden kan skogen behöva plockhuggas för att skapa mindre gläntor.

Kalkbarrskog

Sandbarrskog på sandås

Skötselområde 5. Ungskog (2 hektar)

Beskrivning

Cirka 40 år gammal planterad tallskog med ett tätt buskskikt av slån.

Bevarandemål

Målbilden är densamma som för skötselområde 3 – skogsbete.

Skötselåtgärder

Buskskiktet behöver röjas kraftigt så att endast enstaka slånbuskar återstår. Därefter ska trädskiktet plockhuggas kontinuerligt och varierat under lång tid tills målbilden är uppnådd. Skötsel av dessa ungskogar har låg prioritet jämfört med de äldre skogarna. Skötseln ger liten naturvårdsnytta i förhållande till den stora insats som krävs, i jämförelse med de äldre skogarna.

Planterad tallskog med ett tätt buskskikt av slån

Tillgänglighet och friluftsliv

Beskrivning

Russvätar är idag ett populärt utflyktsmål på våren när gotlandssippan blommar. Besökare kommer då främst till reservatets sydvästra del för att titta på den sällsynta och bildsköna blomman. Även grillplatsen med fikabord i reservatets östra del besöks frekvent. Russvätar med omgivande landskap är ett viktigt område för orientering på Gotland. Russvätar befinner sig också i ett kulturhistoriskt intressant landskap som speglar försvarshistoria från järnålder och fram till våra dagar, kopplad i hög grad till landskapets naturförhållanden och topografi. Om hösten bedrivs jakt i reservatet, främst på rådjur. Området används också för ridning. De två mindre körvägarna som löper igenom reservatet i nord-sydlig riktning används för terrängcykling.

Området är tillgängligt från landsvägen mellan Ardre och Gammelgarn genom två skogsbilvägar som går upp mot reservatets sydvästra hörn och mellersta del. Det finns inga anordnade parkeringsplatser, men den öppna ytan vid informationsskylten intill landsvägen används som parkering av många. Därifrån är det cirka 500 meter till reservatet.

Bevarandemål

Reservatet är tillgängligt för besökare som vill uppleva områdets naturmiljöer, kulturmiljöer och arter. Reservatet är även en utgångspunkt för besökare som vill uppleva det vidsträckta och varierande natur- och kulturlandskapet ända upp till Torsburgen. Den bilburna besökaren hänvisas till en anordnad parkeringsplats vid den gamla bron intill landsvägen, se figur 12. Därifrån går det att ta sig till fots till reservatet längs med en mindre skogsbilväg.

Det finns en grillplats i östra delen av reservatet (se figur 12) och här finns även bänkbord och ett vindsydd. Vindsyddet möjliggör matpauser även i sämre väderlek samt enklare övernattnings. Eventuellt finns också ett vedförråd. Grillplatsens placering erbjuder besökare utsikt över våtmarken.

Reservatet är tillgängligt för ett rörligt friluftsliv, främst vandring. På kort sikt finns en uppmärkt vandringsled som förbinder den västra ingången till reservatet med grillplatsen i öster, se figur 12. På lång sikt finns en uppmärkt vandringsled som förbinder de tre naturreservaten Russvätar, Herrgårdsklint och Torsburgen. Leden ger besökaren möjlighet att uppleva de olika natur- och kulturmiljöerna som karaktäriserar landskapet. I Russvätar går denna led längs med den tidigare uppmärkta vandringsleden, samt de två mindre körvägarna i reservatets västra och östra kant, se figur 12. Dessa körvägar lämpar sig även för cykelleder och är framkomliga med bil.

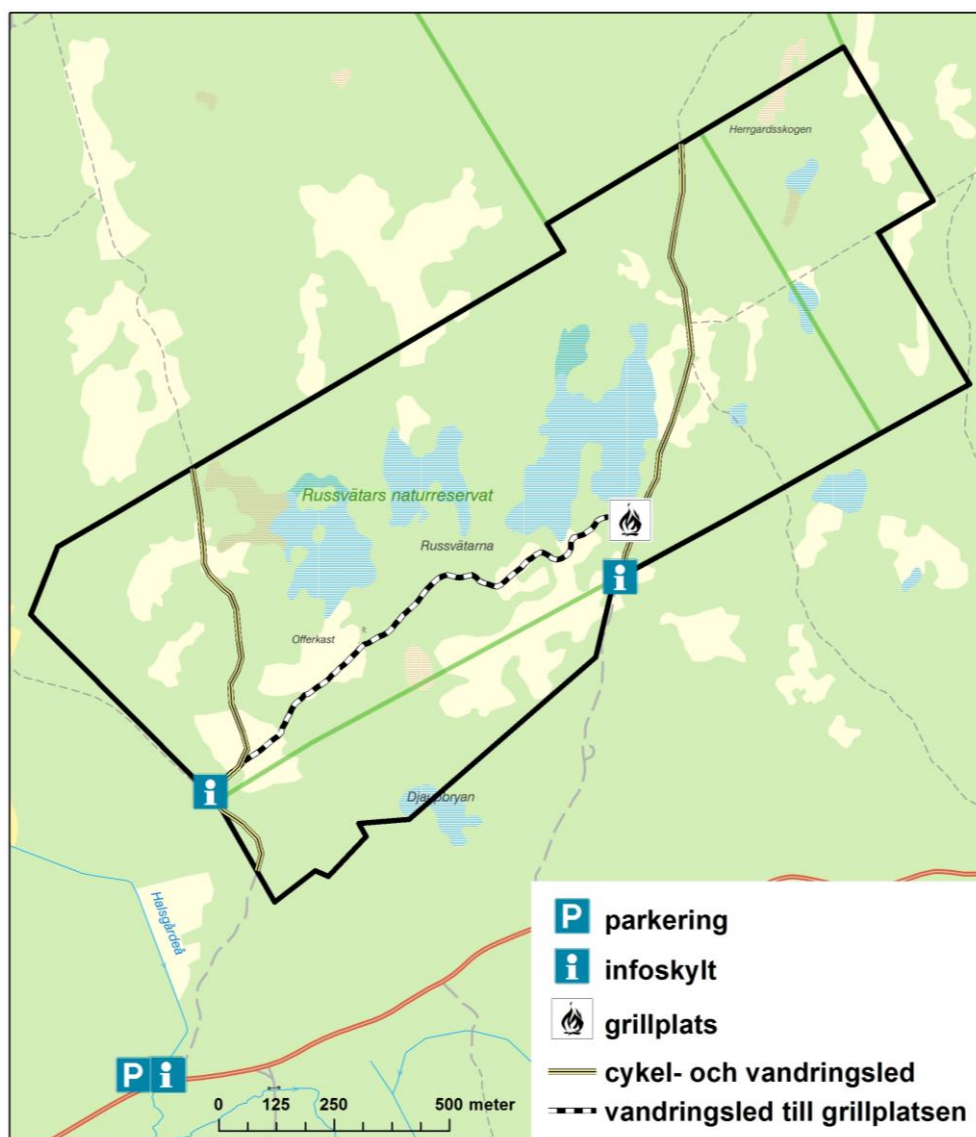
Skötselåtgärder

Den öppna ytan intill bron hänvisas till som parkeringsplats för reservatet (se figur 12). Här kan även bänkbord placeras för att göra det till en rastplats. För dessa åtgärder krävs ett separat avtal med samfällighetens delägare, då marken inte ingår i reservatet.

Den befintliga grillen och bänkbordet fräschas upp. Ett vindsydd byggs i anslutning till dessa. Om grillplatsen används i stor utsträckning kan det vara lämpligt att förse den med ett vedförråd. Det gör det enklare för besökare att vandra från parkeringsplatsen till grillplatsen utan att behöva bära alltför tung packning.

Vandringsleden från reservatets västra ingång till grillplatsen röjs fram och märks upp i fält. Framöver knyts den ihop med en uppmärkt vandringsled som förbinder naturreservaten Russvätar, Herrgårdsklint och Torsburgen. Om det dras cykelleder genom reservatet i framtiden, bör de märkas upp som cykelled i enlighet med det ledsystemet. Vägarna ska underhållas så de går att ta sig fram på med bil.

Leder och friluftsanordningar underhålls kontinuerligt.

Figur 12. Förslag till informationsskyltar, parkeringsplats, grillplats och leder i det utvidgade naturreservatet.

Grillplats med bänkbord i reservatets östra del, med utsikt över våtmarken

Fornlämningar och kulturlämningar

Beskrivning

I reservatet finns en registrerad fornlämning, ett offerkast som ligger längs med en gammal körväg genom reservatet i ost-västlig riktning, se figur 3 och beskrivningen under rubriken Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden – Laga skifte 1886 och 1922. Offerkastet har RAÄ-nummer Ardre 43:1.

I reservatet finns även rester av bandtun som hägnade in delar av reservatet från laga skifte 1886 och fram till mitten av 1900-talet, se figur 4 och beskrivningen under rubriken Historisk markanvändning och kulturhistoriska värden – 1900-talet.

Bevarandemål

Offerkastet hålls synligt men det är inte uppmärkt på något sätt. Ett nytt offerkast påbörjas en bit bort längs med vandringsleden med en informationsskylt om offerkastets historia och betydelse.

Bandtunsresterna ligger kvar i reservatet tills de multnar bort helt. Under tiden de finns kvar utgör de en del av reservatets synliga historia för besökare.

Skötselåtgärder

Ytterligare igenväxning på offerkastet förhindras genom extensivt bete. Ett nytt offerkast påbörjas intill vandringsleden, en bit bort från det ursprungliga. En skylt sätts upp här med information om offerkastets historia och betydelse.

Bandtunsresterna lämnas utan åtgärd.

Invasiva arter

I dagsläget finns inga kända invasiva arter i området. Det är omöjligt att säga vilka invasiva arter som kan komma att utgöra en risk för naturreservatet och Natura 2000 området i framtiden och därför kan inte heller skötselåtgärderna som riktas mot invasiva arter specificeras. Länsstyrelsen beslutar att beprövade skötselåtgärder för att förebygga, begränsa och bekämpa en invasiv art är tillåtet för att uppnå syftet med naturreservatet, vilket även överensstämmer med Natura 2000-områdets ingående arter och naturtyper.

3. Information

Informationsskyltar om reservatet finns idag placerade på fyra ställen, se figur 8. I det utvidgade reservatet placeras de nya informationsskyltarna förslagsvis ut enligt figur 12. Den informationsskylt som idag finns i reservatets nordöstra gräns skulle kunna bytas ut mot en välkomstskylt in till naturreservatet utan någon informationstext.

Information om reservatet finns även på länsstyrelsens hemsida och på Naturvårdsverkets sida ”Skyddad natur”.

4. Bränder och brandbekämpning

Bränder inom naturreservatet ska släckas enligt gällande lagar. Släckningsarbete sker med försiktighet och i samråd med reservatsförvaltaren.

5. Jakt

Rätten till jakt inom reservatet inskränks inte av reservatsbeslutet. Jaktutövandet får dock inte ske i strid med reservatsbestämmelser eller skötselplan.

6. Förvaltning och tillsyn

Länsstyrelsen har det övergripande ansvaret för förvaltningen av naturreservat i länet. Länsstyrelsen har ansvar för att skötseln i reservatet följer fastställd skötselplan. Länsstyrelsen har även den operativa tillsynen i naturreservat enligt 26 kapitlet miljöbalken. Det innebär att länsstyrelsen ska övervaka att föreskrifter samt eventuellt givna dispenser och tillstånd följs.

Länsstyrelsen kan teckna avtal med markägare eller annan part för utförandet av bevarande- och skötselåtgärder och/eller tillsyn. Virke eller avverkningsrester som

genereras av naturvårdande skötselåtgärder, och som inte av naturvårdsskäl bör lämnas på platsen, får tillvaratas av markägaren. Vad som gäller för respektive skötselområde anges i skötselplanen.

7. Markering av reservatets gräns

Reservatsgränsen skall utmärkas enligt svensk standard (SIS 03 15 22) och Naturvårdsverkets anvisningar (Naturvårdsverkets handbok ”Att skylta skyddad natur”, s 88-101). Samtidigt ska reservatsmarkeringarna tas bort från de reservatsgränser som inte gäller längre.

8. Dokumentation och uppföljning

Dokumentation och övervakning skall ske i enlighet med det program som beskrivs i Naturvårdsverkets rapport ”Uppföljning av skyddade områden i Sverige”. Länsstyrelsen ansvarar för dokumentation och uppföljning av skötselåtgärder och har det övergripande ansvaret för uppföljning och utvärdering av syften, bevarandemål samt gynnsam bevarandestatus.

Det finns två växter som behöver följas extra noga:

Gotlandssippan behöver följas upp för att utvärdera effekten av det återupptagna betet på populationen, både de etablerade äldre plantorna och föryngringen. Sedan 1985 har Torbjörn Lindell inventerat gotlandssippan regelbundet i reservatet i fasta provrutor. Denna uppföljning bör fortsätta årligen efter att betet återupptagits. Eftersom det finns en lång uppföljningsserie bör eventuella förändringar orsakade av betet kunna upptäckas. Beroende på hur många provrutor som finns i reservatet kan det dock finnas ett behov av att utöka antalet, så att det totala antalet provrutor är minst 50 stycken.

När övriga skötselåtgärder för att gynna gotlandssippan, så som röjning och markstörning, genomförs behöver gotlandssippan följas upp riktat i dessa områden för att utvärdera effekten.

Utbredningen av ag ska följas upp årligen i de ytor som slås, liksom i en eller flera intilliggande referensytor som inte slås. Syftet är utvärdera om slåttern minskar agens utbredning.

9. Revidering av skötselplan

En översyn av skötselplanen bör göras inom 20 år för att bedöma behovet av en revidering av planen.

10. Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder

1 är högst prioritet, 2 och 3 prioriteras lägre.

Skötselåtgärd	Prioritet	Var	Vem	Frekvens
Utmärkning av reservatsgräns	1	Hela reservatet	Förvaltaren	Engångsåtgärd
Uppsättning av informationstavlor	1	Enligt figur 12	Förvaltaren	Engångsåtgärd
Information på länsstyrelsens hemsida	1	Länsstyrelsens hemsida	Förvaltaren	Engångsåtgärd
Stängsling och återinförande av bete	1	Enligt figur 10	Förvaltaren*	Stängsling är en engångsåtgärd, betet sker årligen
Uppföljning	1	Hela reservatet	Förvaltaren*	Årlig uppföljning av gotlandssippa och ag i början, därefter löpande enligt uppföljningsplanen
Iordningsställande av en vandringsled	2	Enligt figur 12	Förvaltaren*	Engångsåtgärd
Uppfräschning av grillplats och bänkbord samt uppförande av vindskydd	2	Enligt figur 12	Förvaltaren*	Engångsåtgärd
Slåtter av ag och ev. borttagande av rotfilt	2	Skötselområde 2	Förvaltaren*	Årligen tills agen är bekämpad eller åtgärden bedöms fruktlös
Röjning av buskar, sly och ungtall	2	Skötselområde 1, 2, 3 i de glesare skogarna och 4	Förvaltaren*	En första åtgärd, därefter löpande vid behov

Påbörja ett nytt offerkast med en informationsskylt	3	I närheten av det registrerade offerkastet och längs med vandringsleden	Förvaltaren*	Engångsåtgärd
Röjning av buskar och sly	3	Skötselområde 3 i de tätare skogarna och 5	Förvaltaren*	En första åtgärd, därefter löpande vid behov
Plockhuggning	3	Skötselområde 3, 4 och 5	Förvaltaren*	Löpande vid behov

*Förvaltaren eller annan (t.ex. markägare) som förvaltaren tecknar avtal med

11. Artlista

Förteckning över känd förekomst av rödlistade arter samt vissa andra naturvårdsintressanta arter inom naturreservatet Russvätar. Förteckningen ska ses som exempel på arter som förekommer inom reservatet, d.v.s. den gör inte anspråk på att vara fullständig. Flera av artfynden är rapporterade av privatpersoner och är inte granskade av länsstyrelsen.

Rödlistekategorier enligt den nationella rödlistan fastställd av Artdatabanken 2015.

Rödlistekategori:

- RE = nationellt utdöd (regionally extinct)
- CR = akut hotad (critically endangered)
- EN = starkt hotad (endangered)
- VU = sårbar (vulnerable)
- NT = nära hotad (near threatened)
- DD = kunskapsbrist (data deficient)

Signalart är en art som signalerar höga naturvärden i skog.

ÅGP står för arter som ingår i Åtgärdsprogram för hotade arter

EU-art betecknar de arter som ingår i Art- och habitatdirektivets bilaga 2

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Rödlistekategori
<i>Kärlväxter</i>		
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	Salepsrot	NT
<i>Arenaria gothica</i>	Kalknarv	VU
<i>Carex hostiana</i>	Ängsstarr	NT
<i>Cephalanthera rubra</i>	Röd skogslilja	VU
<i>Cirsium acaule</i>	Jordtistel	NT

<i>Dactylorhiza incarnata</i> var. <i>cruenta</i>	Blodnycklar	
<i>Dactylorhiza incarnata</i> var. <i>incarnata</i>	Äkta ängsnycklar	
<i>Epipactis atrorubens</i>	Purpurknipprot	
<i>Epipactis palustris</i>	Kärrknipprot	
<i>Fraxinus excelsior</i>	Ask	EN
<i>Fumana procumbens</i>	Gotlandssolvända	NT
<i>Goodyera repens</i>	Knärot	NT
<i>Gymnadenia conopsea</i>	Brudsporre	
<i>Helianthemum</i> <i>nummularium</i> subsp. <i>nummularium</i>	Ljus solvända	NT
<i>Hippocrepis emerus</i>	Gulkronill	EN
<i>Hypericum montanum</i>	Bergjohannesört	NT
<i>Neotinia ustulata</i>	Krutbrännare	
<i>Ophrys insectifera</i>	Flugblomster	
<i>Orobanchе alba</i>	Timjansnyltrot	NT
<i>Primula farinosa</i>	Majviva	NT
<i>Pulsatilla vulgaris</i> subsp. <i>gotlandica</i>	Gotlandssippa	VU, ÄGP, EU-art
<i>Thalictrum simplex</i>	Backruta	NT
<i>Thymus serpyllum</i>	Backtimjan	NT
<i>Viola rupestris</i>	Sandviol	NT
Svampar		
<i>Albatrellus citrinus</i>	Gul lammticka	VU
<i>Clavariadelphus truncatus</i>	Flattoppad klubbsvamp	NT
<i>Cortinarius atrovirens</i>	Svartgrön spindling	VU
<i>Cortinarius barbaricus</i>	Blåfotad fagerspindling	VU
<i>Cortinarius barbarorum</i>		NT
<i>Cortinarius dionysae</i>	Denises spindling	NT
<i>Cortinarius fraudulosus</i>	Granrotspindling	VU
<i>Cortinarius haasii</i>	Gulsträngad fagerspindling	EN
<i>Cortinarius harcynicus</i>	Barrviolspindling	NT
<i>Cortinarius meinhardii</i>	Äggspindling	NT
<i>Cortinarius odorifer</i>	Anisspindling	Signalart
<i>Cortinarius russeoides</i>		NT
<i>Cortinarius salor</i>	Blå slemspindling	Signalart
<i>Cortinarius venetus</i>	Olivspindling	Signalart
<i>Craterellus lutescens</i>	Rödgul trumpetsvamp	Signalart
<i>Geastrum michelianum</i>	Kragjordstjärna	Signalart
<i>Lactarius scrobiculatus</i>	Svavelrisk	Signalart

<i>Sarcodon imbricatus</i> s. str.	Fjällig taggsvamp s. str.	Signalart
Mossor		
<i>Neckera crispa</i>	Grov fjädermossa	Signalart
<i>Leucobryum glaucum</i>	Blåmossa	Signalart
<i>Didymodon acutus</i>	Spetslansmossa	DD
Insekter		
<i>Atralata albofascialis</i>	Krisslesorgmott	NT
<i>Bombus muscorum</i>	Mosshumla	NT
<i>Calamia tridens</i>	Grönt hedmarksfly	NT
<i>Cassida ferruginea</i>		NT
<i>Chrysochraon dispar</i>	Guldgräshoppa	NT
<i>Crombrugghia distans</i>	Klofibblefjädermott	NT
<i>Cupido minimus</i>	Mindre blåvinge	NT
<i>Etorofus pubescens</i>	Hårig blomcock	NT, ÅGP
<i>Galeruca pomonae</i>		NT
<i>Hemaris tityus</i>	svävflugedagsvärmare	NT
<i>Hesperia comma</i>	Silversmygare	NT
<i>Lopinga achine</i>	Dårgräsfjäril	NT
<i>Maculinea arion</i>	Svartfläckig blåvinge	NT
<i>Melitaea cinxia</i>	Ängsnätfjäril	NT
<i>Meloe proscarabaeus</i>	Svart majbagge	NT
<i>Mutilla europaea</i>	Röd sammetsstekel	NT
<i>Nemophora dumerilella</i>	Alvarantennmal	NT
<i>Parnassius apollo</i>	Apollofjäril	NT
<i>Phytometra viridaria</i>	Jungfrulinsfly	NT
<i>Pyrausta nigrata</i>	Svart ljusmott	NT
<i>Scolia hirta</i>	Hårig dolkstekel	NT
<i>Scopula decorata</i>	Blåfläckig lövmätare	NT
<i>Selidosema brunnearia</i>	Hedmätare	NT
<i>Setina irrorella</i>	Större borstspinnare	NT
<i>Spiris striata</i>	Streckhedspinnare	VU
<i>Xerocnephasia rigana</i>	Större vitbandsvecklare	VU
Spindeldjur		
<i>Araneus angulatus</i>	Knölspindel	NT
Fåglar		
<i>Dryocopus martius</i>	Spillkråka	NT
<i>Emberiza citrinella</i>	Gulspurv	VU
<i>Regulus regulus</i>	Kungsfågel	VU

Grod- och kräldjur		
<i>Natrix natrix gotlandica</i>	Gotlandssnok	NT
<i>Coronella austriaca</i>	Hasselsnok	VU

12. Kartunderlag

Samtliga kartor i skötselplanen är © Länsstyrelsen, Naturvårdsverket, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAÄ, SGU, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU.

13. Källor

ArtDatabanken. 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*. Artdatabanken SLU, Uppsala.

Artportalen. www.artportalen.se Sökning 2018-08-17.

Fornsök. <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/> Sökning 2018-08-17.

Johansson, K. 1912. *Bidrag till de gotländska Pulsatillornas naturhistoria*. Svensk Botanisk Tidskrift 1912. Band 6, häfte 1.

Lantmäteriet. Kartor från skattläggningen och laga skifte i Ardre och Gammelgarn socknar. Akt 09-ARD-1, 09-ARD-2, 09-GAM-1, 09-GAM-2, 09-GAM-73 och 09-ARD-37.

Lindell, Torbjörn: Muntlig kommunikation om Gotlandssippan, 12-09-2018

Länsstyrelsen i Gotlands län. 1997. *Våtmarker på Gotland del 1 och 2*. Livsmiljöenheten – rapport nr 8.

Länsstyrelsen i Gotlands län. 2016. *Bevarandeplan för Natura 2000-området SE0340142 Russvätar*.

Markägarnas berättelser om området, inhämtade under augusti och september 2018.

Munthe, H. 1902. Geologisk karta över Gotland, bladet ”Katthammarsvik”. Sveriges Geologiska Undersökning.

Naturvårdsverket. 2003. *Att skylta skyddad natur – en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet*.

Naturvårdsverket. 2007. *Åtgärdsprogram för nipsippa och gotlandssippa 2006-2010*. Rapport 5672.

Naturvårdsverket. 2010. *Uppföljning av skyddade områden i Sverige*. Rapport 6379.

Naturvårdsverket. 2011. *Vägledningar för naturtyperna 6110, 6280, 6410, 7230, 7210, 8240, 9010 och 9070*.

Risberg, Jan. *De geologiska tidsåldrarna, deras spår i Östersjölandskapet och människans förutsättningar*. Stockholms universitet.

Skogsstyrelsen. 2005. *Signalarter: indikatorer på skyddsvärd skog*. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping.

Konsekvensutredning för delvis upphävande av beslutet om naturreservat Russvätar från den 16 oktober 2001, dnr 321-2996-00.

För och nackdelar för biologisk mångfald

Fördelar

Befintliga arter, naturtyper och strukturer gynnas av det delvisa upphävandet av det gamla reservatsbeslutet. Detta förklaras i beslutet under rubriken ”Synnerliga skäl för delvis upphävande av tidigare beslut”. Länsstyrelsen bedömer att det mest kostnadseffektiva naturvårdsarbetet är att bevara de naturmiljöer och den biologiska mångfald som finns idag. Länsstyrelsen bedömer också att det i Russvätar finns en högre biologisk mångfald knuten till de naturmiljöer som finns idag, än i eventuella nya naturtillstånd. Bedömningen går i linje med art- och habitatdirektivet som säger att medlemsstaterna ska bevara naturmiljöer i den omfattning som fanns vid inträdet i EU.

Nackdelar

På mycket lång sikt drabbas naturtypen taiga negativt då det ursprungliga syftet var att skogarna skulle utvecklas fritt. Så småningom hade de ursprungliga skogsbetena gått över till att bli taiga istället. På samma sätt missgynnas naturtypen agkärr, då de naturliga kalkfuktängarna och rikkärren utan slätter gradvis kommer att övergå till agkärr.

Ekonomisk analys

Förändrad ersättningssituation gentemot sakägare

Ingen förändring kommer att ske i ersättningssituationen gentemot sakägare. Inga skötselavtal finns idag i naturreservatet som skulle kunna påverkas av förändringen.

Ekonomiska förpliktelser för staten i form av skötselåtagande

Det ökade skötselåtagandet handlar främst om återkommande röjningsinsatser i skog och alvarmark, slätter i våtmarkerna samt plock- och luckhuggning i skogen. Även mekanisk markstörning kan förekomma. De dyraste skötselåtagandena bedöms bli röjning i skogen samt slätter i våtmarkerna. Jämfört med reservatets nuvarande skötselkostnad kommer det nya skötselåtagandet att bli betydligt dyrare. Förhoppningen är att flera av åtgärderna, t.ex. årlig slätter för att få bort agen, bara kommer att behövas i början och att det extensiva betet därefter hjälper till att hålla ag och annan igenväxning borta.

Påverkan på markägarens och sakägarens rättsliga ställning

Skogsbruk är fortfarande förbjudet i reservatet och utfallande virke från skötselåtgärder tillfaller endast markägare om det inte behöver lämnas i reservatet av naturvårdsskäl. De övriga skötselåtgärder bedöms inte innebära någon betydande ekonomisk intäkt för markägaren. Länsstyrelsen bedömer därför att det inte är aktuellt att återkräva någon ersättning enligt 31 kap. 15 § miljöbalken.

Det finns för närvarande inga skötselavtal mellan markägare eller sakägare och länsstyrelsen i naturreservatet, varför inga sådana avtal påverkas av det nya beslutet. I dagsläget finns arrendeavtal för jakt på fastigheten Ardre Petsarve 2:1. Jakten förbjuds inte av reservatsföreskrifterna, varken i det gamla eller det nya beslutet. Arrendeinnehavarna bedöms därför inte påverkas.

Redogörelse av inkomna synpunkter på beslut och skötselplan

I tabellen nedan redogör länsstyrelsen för de synpunkter som inkommit i samband med remissen av beslut och skötselplan november 2018- januari 2019.

<i>Sakfråga</i>	<i>Framförda synpunkter</i>	<i>Länsstyrelsens bemötande</i>
Markägare		
Tillgänglighet	Tydliggör i skötselplanen att länsstyrelsen ska hålla den östra och västra vägen i reservatet framkomliga för bil. Då kommer de även vara lämpliga för cyklister och fotgängare.	Länsstyrelsen instämmer i synpunkten och har förtydligat detta i skötselplanen.
Betesfållan	Utvidga förslaget till betesfålla i det sydöstra hörnet till att gå över vägen och fram till en mindre traktorväg längre österut. Detta för att inte ha ett elstängsel så nära grillplatsen, vilket skulle minska upplevelsen.	Länsstyrelsen instämmer i synpunkten och har ändrat förslaget till betesfålla i skötselplanen. Förslaget till placering av informationsskyltar har också ändrats för att passa den nya stängseldragningen.
Skogsstyrelsen		
Allmänt	Skogsstyrelsen har inget att erinra.	Inget bemötande krävs
Sveriges Geologiska Undersökning		
Ingen	Avstår från att yttra sig.	Inget bemötande krävs

Region Gotland		
Allmänt	Region Gotland tillstyrker Länsstyrelsens förslag om utökning av naturreservatet Russvätar samt ny skötselplan utan vidare synpunkter.	Inget bemötande krävs
Gotlands Botaniska Förening (GBF)		
Allmänt	GBF välkomnar utvidgningen av naturreservatet	Inget bemötande krävs
Föreskrifter	GBF tolkar ordningsföreskrifterna så att exkursioner i kunskapsspridande syfte är tillåtna i reservatet. Om så inte är fallet bör en särskild skrivning med detta undantag föras in i ordningsföreskrifterna.	Länsstyrelsen har lagt till en motivering av föreskrifterna i beslutet, där det även förtydligas vilka verksamheter som åsyftas i den sista ordningsföreskriften. Föreskriften syftar till att reglera verksamheter som har en störande inverkan på områdets friluftsliv eller djurliv.
Gotlandssippan, förekomst och utbredning i reservatet.	GBF redovisar siffror på och kartor över gotlandssippans förekomst i och i anslutning till reservatet, samt hur många övriga lokaler den förekommer på.	Länsstyrelsen har ändrat siffrorna över gotlandssippans förekomst samt uppdaterat kartan över gotlandssippans utbredning utifrån uppgifterna. Texten som har kommenterat den tidigare kartan har också tagits bort.

Gotlandssippan, utvidgning av reservatet	GBF föreslår att reservatet bör utvidgas till att inkludera de bestånd av gotlandssippa (cirka 10% av populationen runt Russvätar) som inte ingår i nuvarande utvidgning.	Det är i dagsläget inte aktuellt att utvidga naturreservatet ytterligare. Inget hot föreligger mot gotlandssipporna och på ena fastigheten har markägarna särskilt önskat att ta eget ansvar för naturvärdena utanför reservatsgränsen.
Gotlandssippan, skötsel	Skötselåtgärder för gotlandssippan bör först testas i mindre skala, och effekten utvärderas, innan de genomförs i större skala.	Detta har förtydligats i skötselåtgärdena för gotlandssippan och i texten om uppföljning.
Gotlandssippan, skötsel	Röjningarna i området får inte skapa helt öppna områden, då det missgynnar gotlandssippan.	Det framgår av skötselområdena att alvarmarken ska vara en mosaik av öppna, halvöppna och slutna områden och att de halvöppna områdena är särskilt gynnsamma för gotlandssippan.
Gotlandssippan, skötsel	Röjningen får inte skada marken eller gotlandssippan. Det är också viktigt att allt röjningsmaterial tas ut ur reservatet.	Detta har förtydligats i den generella informationen om skötselåtgärdena.
Gotlandssippan, skötsel	Det påstås att stängseldragning, vandringsled m.m. kan vara gynnsamt för gotlandssippan. Detta påstående beror nog mest på den felaktiga tolkningen av de inmatade uppgifterna av gotlandssippa i Artportalen	Olika typer av markstörning bedöms fortfarande kunna gynna gotlandssippan. Texten kvarstår därför i skötselplanen, men med en ändrad formulering.

Bete, djurslag	Det är viktigt att betet blir extensivt och med nöt (eller i undantagsfall häst), men absolut inte får.	Det framgår i skötselplanen att åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa rekommenderar just nöt som betesdjur.
Bete, tidpunkt	Betesperioden bör starta efter det att plantorna spritt sina frön i skiftet juni/juli.	Det framgår av skötselplanen att det är den lämpligaste tidpunkten för gotlandssippan att släppa djuren på bete. Men det är också viktigt att betet fungerar praktiskt för djurhållaren. Tiden för betessläpp blir en avvägning mellan dessa aspekter. Ett något tidigare betespåsläpp kan eventuellt få en påverkan på fruktsättningen men inte de etablerade plantorna. Länsstyrelsen bedömer att det är viktigare att marken börjar betas alls än att tiden för betessläpp blir optimalt, då nyetableringen av plantor i området är mycket dålig i dagsläget (Torbjörn Lindell muntl.). Betet kommer att ske extensivt i en stor betesfålla, vilket minskar risken för negativ påverkan på fruktsättningen. Effekten av betet

		kommer följas upp och utvärderas och möjlighet till ändring av skötseln finns om resultatet visar sig vara negativt för gotlandssippan.
Bete, uppföljning av gotlandssippan	Effekterna på gotlandssippan av insatt bete bör följas upp i provrutor. Förslagsvis används de provrutor som redan finns i området och har funnits under lång tid. Det kan även finnas behov av att öka antalet provrutor.	Det framgår av skötselplanen att gotlandssippan ska följas upp i de nämnda provrutorna för att utvärdera effekten av betet. Länsstyrelsen har lagt till att provrutorna kan behöva öka i antal.
Bete, fållindelning	Det anges som ett mål att betet skall bli anpassat till växtligheten i olika delar av reservatet. Förslaget på en enda stor betesfälla verkar förhindra det målet.	Det framgår i skötselplanen att betet måste prövas fram då området inte varit betat på över 50 år och då med helt andra raser av kor. Betesfällan är ett förslag att börja med. Länsstyrelsen har förtydligat i skötselplanen att det kan finnas behov av tillfällig bortstängsling av känsliga naturmiljöer.
Stängselgenomgångar	Det behövs troligtvis fler stängselgenomgångar än de som föreslås i skötselplanen. Särskilt behov uppstår vid orienteringstävlingar.	Det framgår av skötselplanen att fler stängselgenomgångar kan behövas när friluftslivet blir mer känt i området. Länsstyrelsen har förtydligat i skötselplanen att det kan behövas fler

		stängselgenomgångar vid just tävlingar.
Bete; fålla, grind och vattning	På platser med vatten och stödutfodring blir marken ofta gödslad av djuren, vilket ändrar florán. Vid den nu föreslagna platsen för vatten till djuren lutar berggrunden ned mot en svacka öster om körvägen, där det växer ett större bestånd av gotlandssippa. Riskén finns att överskottsvatten vintertid rinner ned mot beståndet. Om så sker skulle näringsrika gödselrester kunna nå dessa plantor och riskera populationen. Ett förslag på lösning är att utöka betesfållan söderut längs med körvägen och ha vattnet vid upplagsplatsen en bra bit nedanför gotlandssipporna.	Förslaget till betesfålla och placering av vattnet är anpassat för markägarens tillika djurhållarens behov och det finns inget önskemål från dem att ändra på detta. Länsstyrelsen gör i dagsläget bedömningen att det nämnda beståndet av gotlandssippa inte kommer att påverkas negativt. Betet kommer bli extensivt med få djur och utgångsläget är att djuren inte kommer att stödutfodras. Gödseffekten av djuren kommer därför att bli liten.
Skötselområde 1. Alvarmark och hållmark	Röjning bör göras försiktigt och i omgångar. Inventering av gotlandssippan före röjning och uppföljning efter röjning bör ske för att utröna förändringar orsakade av röjningen.	Det framgår av skötselplanen att det ska röjas försiktigt och i omgångar. Länsstyrelsen har förtydligat uppföljningen av gotlandssippan vid röjning. Även gotlandssippans miljökrav har förtydligats.

Skötselområde 1. Alvarmark och hållmark	Gotlandssippan växer på vissa områden i moss- och renlavsmattor. Här borde försök göras att ta bort en del mossa respektive renlav för att se om nyetablering sker av ungplantor.	Markstörning för att skapa blottlagd jord finns med som en åtgärd under gotlandssippans skötselåtgärder.
Skötselområde 2. Våtmark	Om slåtter skall användas måste denna ske rätt sent, efter det att orkidéerna spritt sina frön, lämpligen i mitten av augusti	Länsstyrelsen har förtydligat att eventuellt slåtter i våtmarkerna (utöver slåtter av ag) bör ske sent.
Skötselområde 2. Våtmark	Om maskinell behandling skall ske i våtmarkerna är det viktigt att kontroll först sker huruvida väddnätfjäril finns kvar i våtarna eller inte. Annars kan ängsvädd med artens ägg skadas.	Det framgår av skötselplanen att maskinell bekämpning av ag i våtmarkerna kommer ske i områden där agen dominerar. Här förekommer i princip inte ängsvädd alls och livsmiljön är inte lämplig för väddnätfjäril. Länsstyrelsen bedömer därför att det inte är någon risk att väddnätfjärilen påverkas.
Skötselområde 3. Skogsbete	Om bete på sikt införs i Herrgårdsskogarna bör beståndet av gulkronill skyddas.	Det framgår av skötselplanen att beståndet av gulkronill ska skyddas från bete.
Skötselområde 3. Skogsbete	Områden med knärot bör definieras och där bör röjningarna bli mer försiktiga.	Knärot växer framför allt där det finns ett större inslag av gran. Det framgår redan av skötselplanen att dessa områden ska röjas mer försiktigt. Länsstyrelsen bedömer därför att inga extra åtgärder

		behöver specificeras för knäroten.
Tillgänglighet och friluftsliv; beskrivning	Orientering nämns, vilket nog bör ändras till orienteringstävlingar för att undvika missförstånd	I Russvätar med omgivande landskap pågår både tävlingar och träningar inom orientering.
Tillgänglighet och friluftsliv; bevarandemål/skötselåtgärder	Djuren kanske behöver utestängas från grillplatsen på något sätt, av säkerhetsskäl och hygieniska skäl.	Länsstyrelsen har valt att inledningsvis inte föra upp ett staket runt grillplatsen. Ett staket skulle förta upplevelsen av våtmarken nedanför. Om behovet skulle dyka upp i framtiden finns det utrymme i föreskrifterna att föra upp ett stängsel runt grillplatsen.
Tillgänglighet och friluftsliv; bevarandemål/skötselåtgärder	För att gynna fotgängare bör cykling förbjudas i reservatet förutom på de två vägar som i skötselplanen är uppmärksatta som lämpliga cykelvägar.	Länsstyrelsen håller med om att fotgängare ska gynnas men har valt att inte förbjuda cykling. I dagsläget är det inte utbrett i reservatet och påverkar därför inte friluftssyftet negativt. Länsstyrelsens intention är att hantera konflikter mellan olika friluftsintressen genom dialog och medverkan i utvecklingen av friluftsvärderna i området. I sista hand går det att styra genom förbud.

Fornlämningar och kulturlämningar	GBF anser att idén med ett nytt offerkast inte är särskilt bra. Det genuina offerkastet bör uppmärksammas och märks ut med information om denna tradition.	Länsstyrelsen väljer att starta ett nytt offerkast för att förhindra skada på det ursprungliga offerkastet. Om detta skulle märkas upp med information om traditionen finns risken att vandrare lägger stenar eller pinnar på det, vilket inte är tillåtet enligt kulturmiljölagen.
Förvaltning och tillsyn	Om möjligt bör markägare i första hand erbjudas att utföra bevarande- och skötselåtgärder.	I den mån det är möjligt och lämpligt får markägare genomföra skötselåtgärder i samråd med förvaltaren.
Artförekomster	GBF föreslår tillägg i skötselplanen av arter i området samt har vissa synpunkter på befintliga artförekomster och nomenklatur.	Länsstyrelsen har ändrat enligt synpunkterna i de flesta fall. Några vanligare arter har dock inte tagits med i artlistan.
Allmänt	GBF har bidragit med flera mindre synpunkter på språk och beskrivningar.	Länsstyrelsen har ändrat och förtydligat i de flesta fall.
<i>Ardre sockenförening</i>		
Allmänt	Styrelsen för Ardre sockenförening tycker förslaget till utökning av reservatet Russvätar är bra och stödjer det.	Inget bemötande krävs

Författare till Åtgärdsprogrammet för nipsippa och gotlandssippa 2006-2010		
Bete	Det är mycket glädjande att nötbete nu förhoppningsvis kommer införas i området.	Inget bemötande krävs
Referenser och källor	Det framgår endast undantagsvis vilka källor uppgifterna i beslut och skötselplan är hämtade ur.	Källorna framgår främst av källhänvisningen längst bak i dokumentet, men det framgår även i löpande text där det har bedömts viktigt.
Tidpunkt för betessläpp	Ändra formuleringen av tidpunkten för betessläpp för att gynna gotlandssippan från en fast tidpunkt till när huvuddelen av gotlandssippans fruktsättning är fullbordad. Bete får under inga omständigheter ske före den tidpunkten, då är det bättre att avstå från betet.	Länsstyrelsen har ändrat formuleringen enligt synpunkt. Länsstyrelsen väljer att inte reglera tidpunkten för betessläpp i dagsläget, se svar på synpunkt om tidpunkt för betessläpp från Gotlands Botaniska Förening ovan.
Djurslag för bete	Lämpligheten av att föreslå russ som ett alternativt djurslag för bete i området ifrågasätts.	Formuleringen i skötselplanen har ändrats till att russ <i>kan</i> vara lämpliga betesdjur i reservatet. Svaret har vi inte förrän det prövas, precis som med nötbetet. Det finns dock många fina exempel på Gotland av russbete som ger bra naturvårdseffekt i skogs- och våtmarksmosaiker. Detta har förtydligats i skötselplanen.

Utbredningen av gotlandssippa i reservatet	Utbredningskartan över gotlandssippan är ofullständig. T.ex. finns plantor belägna öster om körvägen.	Länsstyrelsen har valt att visa en utbredningskarta från den riktade inventering av gotlandssippa i området som gjordes 2009. Kartan gör därför inte anspråk på att vara komplett. Gotlands Botaniska Förening har skickat in kompletterande uppgifter och kartan har reviderats, se deras synpunkt ovan.
Historik	I skötselplanen står att fållan i Ardre betades fram till slutet 1950-talet enligt markägarna. Det finns dock andra uppgifter som antyder att betet kan ha upphört tidigare, möjligtvis redan på 1920-talet.	Denna information har lagts till i skötselplanen.
Antalet gotlandssippor i reservatet	Uppgiften i skötselplanen om antalet gotlandssippor är felaktig.	Siffran har ändrats enligt uppgifter från Gotlands Botaniska Förening, se deras synpunkt ovan.
Gotlandssippans ålder	I skötselplanen står att gotlandssippan troligtvis kan bli upp till 100 år gammal. Det bör stå att den troligtvis kan bli över 100 år gammal.	Länsstyrelsen har ändrat enligt synpunkten.
Källor	Källförteckningen ska delas upp i tryckta och otryckta källor.	Då det framgår av källförteckningen vilken typ av källa som avses väljer länsstyrelsen att ha källförteckningen sammanslagen.

	Författarna står nu i ordning och det saknas ett förnamn. Författare till myndighetsrapporter ska vara den eller de personer som har skrivit rapporten, inte myndigheten. Det saknas flera viktiga referenser.	Länsstyrelsen har skrivit in författarna i ordning och lagt till förnamnet. Myndigheten ansvarar för innehållet i de rapporter myndigheten trycker och det är därför rimligt att myndigheten står som författare. Ofta har flera personer på myndigheten varit inblandade i utformningen och innehållet. Källförteckningen innehåller de referenser som använts vid framtagandet av skötselplanen.
Nomenklatur	Namn och beskrivning av släkttillhörighet för gotlandssippan ska vara konsekvent. Gotlandssippan är en underart och inte en art.	Namn och släkttillhörighet har ändrats enligt synpunkt. Gotlandssippan beskrivs som en underart i både beslut och skötselplan. Där den beskrivs ensam har länsstyrelsen undvikit att kalla den för art. I vissa sammanhang nämns den dock tillsammans med andra arter som en art för läsbarhetens skull.

Föryngring av gotlandssippa	Det står i beslutet att det i princip inte sker någon etablering av nya plantor i reservatet. Oklart var underlaget till detta utlåtande kommer ifrån. Föryngringen är mycket dålig men inte obefintlig.	Länsstyrelsen har ändrat enligt synpunkt.
Naturskyddsföreningen på Gotland		
Allmänt	Att utöka naturreservatet så att det kommer att hänga ihop med naturreservaten Herrgårdsklint och Torsburgen är bra, då man på så sätt skapar ett stort sammanhängande skyddat område.	Inget bemötande krävs
Skötselplan	Förslaget till ny skötselplan är ambitiöst och väl avvägt. Det är positivt att det lyfts fram att betesdriften ska vara adaptiv och att det ska gå att förändra vid behov.	Inget bemötande krävs
Jakt	Jakt ska inte förekomma i naturskyddade områden. Skyddsjakt kan dock accepteras om vilt skadar de naturvärden reservatet avser skydda, exempelvis gotlandssippa i Russvätar.	Länsstyrelsen bedömer att jakten i Russvätar i dagsläget inte har en negativ inverkan på reservatets syfte, varken vad gäller friluftslivet eller områdets naturvärden. En inskränkning i enskilds rätt att använda mark eller vatten får inte gå längre än vad som krävs för att syftet

		med skyddet skall tillgodoses. Länsstyrelsen gör i dagsläget bedömningen att jakt inte behöver förbjudas i reservatet.
--	--	---

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med Länsstyrelsens beslut, kan du skriftligen överklaga beslutet hos Regeringen. Observera att du ska skicka eller lämna överklagandet till Länsstyrelsen i Gotlands län, 621 85 Visby. Du kan även skicka in överklagandet via e-post till gotland@lansstyrelsen.se. Det ska du göra därför att Länsstyrelsen måste pröva om överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare till Regeringen.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **inom tre veckor från den dag du fick del av beslutet**. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be om att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det Regeringen som beslutar om tiden kan förlängas eller inte. Om någon annan part överklagar beslutet, till exempel en kommun eller annan myndighet, är tiden **tre veckor från det datum som står på beslutet**.

Ditt överklagande ska innehålla:

- vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer
- hur du vill att beslutet ska ändras
- varför du anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- personnummer
- adress till bostaden
- telefonnummer där du kan nås
- eventuellt övriga uppgifter som behövs för att man ska kunna skicka handlingar till dig

Om du har handlingar eller annat som du anser stöder din uppfattning, bör du skicka med kopior på dessa.

Ombud

Du har rätt att anlita ett ombud för att sköta överklagandet åt dig. I så fall ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt namn, adress och telefonnummer.

Behöver du veta mer?

Har du ytterligare frågor kan du kontakta Länsstyrelsen på e-post gotland@lansstyrelsen.se telefon 010-223 90 00. Ange beslutets diarienummer.